

S. EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBYTERI

COMMENTARIORUM

IN NAUM PROPHETAM

^a LIBER UNUS.

PROLOGUS.

533-534 Juxta Septuaginta interpretes, in ordine prophetarum duodecim, post Jonam Naum ponitur : quia videntur de eadem urbe prophetare. Scriptum siquidem est in Jona : *Factus est sermo Domini ad Jonam, filium Amathi, dicens : Surge et vade in Niniven, civitatem magnam, et prædica in ea (Jonæ 1, 1)*. In Naum vero istud exordium est : *Assumptio Ninivæ : liber Visionis Naum Elcesæi*. Igitur uterque de Ninive Assyriorum metropoli, quæ nunc vocatur Ninus, texunt vaticinium. Porro in Hebraico, post Jonam, Michæas ponitur, et Michæam sequitur Naum, qui interpretatur *consolator*. Jam enim decem tribus ab Assyriis deductæ fuerant in captivitatem sub Ezechia, rege Juda, sub quo etiam nunc in consolationem populi transmigrati, adversum Niniven visio cernitur. Nec erat parva consolatio, tam his qui jam Assyriis serviebant, quam reliquis, qui sub Ezechia de tribu Juda et Benjamin ab iisdem hostibus obsidebantur, ut audirent, Assyrios quoque a Chaldæis esse capiendos, sicut in consequentibus hujus libri **535-536** demonstrabitur. Sciendum autem est (quoniam *Ninive* in nostra lingua de Hebræo *speciosam* sonat : speciosus autem mundus hic dicitur : unde et apud Græcos *κόσμος* ab ornatu nomen accepit) quidquid nunc adversum Niniven di-

^a Hæc quoque Paulæ ejusque filix Eustochio Expositioni inscribitur.

citur, de mundo figuratiter prædicari. Quam ob causam *assumptio*, quam Septuaginta interpretatur *λήμμα*, et Aquila *ἄρμα* interpretatus est, apud Hebræos *מַסַּע* ponitur, id est, *grave onus* : eo quod eam adversus quam videtur, premat, nec sinat elevare cervicem. Porro quod additur, *Naum Elcesæi*, quidam putant Elcesæum patrem esse Naum, et secundum Hebræam traditionem etiam ipsum prophetam fuisse : cum Elcesi [*Al. Elcesæi*], usque hodie in Galilæa viculus sit, parvus quidem et vix ruinis veterum ædificiorum indicans vestigia ; sed tamen notus Judæis, et mihi quoque a circumducente monstratus. Simul et hoc attendendum quod hæc ipsa vel *assumptio*, vel *onus*, vel *pondus*, prophetæ visio sit. Non enim loquitur in *ἰσχύσει*, ut Montanus et Prisca Maximillaque delirant ; sed quod prophetæ liber est visionis intelligentis universa quæ loquitur, et pondus hostium facientis in suo populo visionem. De consummatione itaque mundi secundum *ἀναγωγὴν*, o Paula et Eustochium, in consolationem sanctorum prophetia textitur : ut quæcumque in mundo vident, quasi prætereuntia et caduca continentant, et præparent se ad judicii diem, ubi ultor adversus veros ^b Assyrios futurus Dominus est.

^b Duo Palat. mss., *adversus viros Assyriorum futurus*, etc.

INCIPIT LIBER.

(Cap. I.—Vers. 1.) *Deus æmulator, et ulciscens Dominus*. Vox prophetæ laudantis Deum, quod de Assyriis populi sui sit ultus injuriam. Sive juxta altiorum intelligentiam, quod audiat gemitum sanctorum suorum, et in consummatione mundi faciat adversarios sentire supplicia. Quod autem zelus in bonam partem accipiat, et Paulus apostolus ostendit, dicens : *Zelamini charismata ^a majora* (I Cor. xii). Et

C in alio loco : *Zelor enim vos Dei zelo* (II Cor. xi). Et ipse Dominus in psalmo : *Zelus domus tuæ comedit me* (Ps. lxxviii). Et Elias : *Zelans*, inquit, *zelatus sum Domino omnipotenti Deo Israel* (III Reg. xii). Phinees quoque zelum, et Matathiaë legimus (Num. xxv ; I Mach. n). Et Simonem zelotem apostolum Jesu Christi, quem Marcus evangelista, Simonem Chananæum vocat (Act. i ; Marc. iii). Zelatur autem

^a *Idem mss., meliora ; et Græce quoque τὰ κρείττονα.*

Dominus in salutem eorum quos zelatur : ut quos non potuit ejus servare clementia , servet æmulatio. Unde et ad Jerusalem, quæ propter peccata nimia visitationem zeli et furoris ejus non merebatur, in Ezechiele loquitur Deus : *Zelus meus recessit a te, et non irascar ultra tibi (Ezech. xvi, 42)*. Quamdiu itaque agebat pœnitentiam mundus, consummatio illius non fiebat : postquam vero , multiplicata iniquitate , refrixit cbaritas multorum , ita ut tententur etiam electi Dei : tunc zelator Dominus venit in ultionem : non quod ipse sit inimicus et ultor, quod de diabolo dicitur; sed quod inimica [Al. amica] sit ejus ultio, et quasi ignis, ligna, fenum, stipulamque consumat, ut purum aurum remaneat et argentum (*Math. xxiv*).

Ulciscens Dominus, et habens furorem : Ulciscens Dominus in hostes suos, et irascens ipse inimicis suis.
LXX : *Ulciscens Dominus cum furore : ulciscens Dominus in adversarios suos, et tollens ipse inimicos suos.*
Secundum utramque intelligentiam, quia diligit Dominus quem corripit (*Prov. iii*), et castigat omnem filium quem recipit, ideo irascitur, ut quod adversarium et inimicum sibi est tollat, et hostibus [Al. tollat ex hostibus], et contrariis cogitationibus fractis, sermonibusque sublatis, in antiquum redeant statum. Denique in consequentibus ait : *Dominus patiens, et longa fortitudo ejus.* Sed quia semel et historiam exponere proposuimus, inimicos et hostes Dei intelligamus Assyrios, in quos cum diu patiens fuerit, postea cum furore et iracundia ultor existet.

(Vers. 2.) *Dominus patiens et magnus fortitudine, et mundans, non faciet innocentem.* Quod significantius in Græco dicitur : καὶ ἄθωον οὐκ ἀθώωσει [Al. καὶ ἀθωὸν οὐκ ἀθώωσει]. Et est sensus : 537 Diu quidem sceleris Assyriorum patiens fuit, et magnanimitatis suæ fortitudine iniquitates eorum sustinuit, provocans eos ad pœnitentiam; sed quia, contempta bonitate Dei, secundum cor impœnitens thesaurizaverunt sibi iram in die iræ (*Rom. ii*), qui ante patiens fuit, nequaquam eos tamquam mundos et innocentes inultos abire patietur. Vel certe ita (quoniam in bonam partem simul volumus accipere quæ dicuntur) patiens est qui sustentat omnes ruentes, et erigit elisos [Al. allisos] (*Ps. cxlii*) : qui sanat tribulatos corde, et alligat contritiones eorum; et magna virtus ejus, solvens inimicitiam [Al. inimicitias] in carne, et nocentem non faciens inno-

centem : cum etiam qui nimium sibi applaudet coargutus fuerit, quod non merito proprio, sed misericordia Dei sit salvatus. Licet enim dicat : *Ecce ego tot annos servio tibi, et nunquam præceptum tuum præterivi (Luc. xv, 29)* : tamen quoniam bonus est Dominus omnibus, et misericordiæ illius super omnia opera ejus (*Ps. cxl, 6*), et omnes peccaverunt, et indigent gloria Dei (*Rom. iii, 23*), justificatus ab eo gratis audiet : *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum (Matth. xx, 15)*? Atque ita fiet, ut in eo ipso quod arguit et ignoscit, nullum innoxium abire patiat.

(Vers. 3.) *Dominus in tempestate et in turbine vitæ ejus, et nebulae pulvis pedum ejus.* Pro tempestate et turbine, consummationem ^d et commotionem Septuaginta transtulerunt : licet in eo ubi nos posuimus, in tempestate, et in Hebræo scribitur ΒΑΣΥΡΙΑ (βασίς), in commotione quoque possit intelligi. Hoc autem significat, quod in fine mundi universa moveantur, juxta illud quod scriptum est in Aggæo : *Adhuc semel et ego movebo cælum et terram, mare et aridam (Aggæi ii, 7)* : et cum fuerint cuncta commota (ut credant viæ Domini, qui in Evangelio dicit : *Ego sum via, et vita, et veritas (Joan. xiv, 6)*); et (*Marc. vii*) : Cum venerit Filius hominis in nubibus, quibus mandatur in Isaia (*Cap. v*), ne pluant super vineam imbrem, et ad quas pervenit veritas Dei, dicente Psalmographo (*Ps. xxxv, 6*) : *Veritas tua usque ad nubes*, tunc etiam ipsæ nubes, 538 Prophetæ videlicet, animæque sanctorum, quæ prius conjunctione carnis fuerant prægravatæ, elevatæ in sublime, tenuioris substantiæ fient, et in scabellum pedum Dei redactæ, in extremis quibusque inter angelos officii ministrabunt. Priora quippe et antiqua, quæ ad caput pertinent, nosse non poterunt. Alius vero nubes in contrariam partem accipiet, quod semper serena conturbent, et clarum solis stellarumque lumen sua caligine nitantur prætexere, et quod subjectæ postea dominicæ potestati in pulverem redigantur et in nihilum, et terra in eis quæ pinguis est, dissolvatur.

(Vers. 4.) *Increpans mare, et exsiccans illud et omnia flumina ad desertum perducens.* Juxta litteram Dei potentia describitur, qui vindicaturus est de adversariis Israellem, quod non grande sit ei Assyrios destruere, cujus majestatis sit etiam elementa mutare. Vel certe quia semel de consummatione mundi esse diximus prophetiam, et hoc simpliciter

^a Al. recedat, et recedet, juxta Græc. ἔκρηθησεται.

^b Contendunt alii legendum ἀθωον, quæ scriptura cum editionibus LXX, tum Hieronymianæ menti conformior videatur. Verum ἀθωον servant ms. Alexandrinus, Theodoritus, et codex quidam Regius 229 quem laudat Cotelerius. Theophylactus autem utramque lectionem proponit atque explicat.

^c Tantum mss. animum addidissent, facile reposuissent, et innocentem, pro nocentem. Ea quippe Hieronymi mens est, neminem quamvis innocentem futurum ante Deum, innocentem, cum quod non merito proprio sit innocens; sed ab illo justificetur :

tum etiam quod coarguatur, et veniam accipiat. Consonat huic sensui illud, quod scribitur Exod. xxxiv, *Nullusque apud te per se innocens est.* Quin etiam hoc quoque quod exponendum proponitur, et mundans non faciet innocentem, scilicet, innocentes ipsos coarguet, quod non suis viribus, sed Dei misericordia salventur. Cæterum niox coargutum ex mss. substituimus, pro quo vitiose Martian. retinuit duobus verbis, quod argutus. Victorius, quod, voculam tantum induxerat.

^d Voces, et commotionem, quæ deerant, supplem mss. nostri.

accipite: Cum venerit mundi consummatio, et pertransierit caelum et terra, mare quoque et fluvios siccare. Sed mihi legenti illud in Psalmis: *Hoc mare magnum et spatiosum: ibi reptilia quorum non est numerus: animalia parva cum magnis; ibi naves perambulant. Draco iste quem formasti ad illudendum ei* (Ps. ciii, 25, 26), dignum videtur bonitate, et clementia Dei, omnem amaritudinem et sanguinem maris, sua comminatione destruere: et regnantem in aquis humiliare draconem, et malitiae exsiccare gurgites in quibus parva natant reptilia, quorum non est numerus: neque enim digna sunt numero quae cum dracone versantur. Flumina quoque ad desertum perducens, omnem falsi nominis scientiam, quae se contra Deum erigens, flamine eloquentiae utiliter, et volubilitate verborum, et tumentes contorquens gurgites, cum miraculo spectantium fertur in prouum. Vide Platonem, spectata Demosthenem, Tullium quoque philosophum pariter et oratorem, et haereticorum principes **539** intueri, de quibus fuit Valentinus, Marcion, Bardesanes, Tatianus, et de fluminibus non ambiges. Sed haec omnia consumat Dominus Jesus spiritu oris sui, et destruet illuminatione adventus sui, et ad deserta perlucet (II Thes. ii). Simulque cerne quod iuxta titulum, qui inscribitur: *Assumptio Ninive: liber visionis Naam Elcesaei*, recte et in Ninive mundus figuraliter intelligitur, et mare ejus eloquentiae flumina in consummatione siccantur.

Infirmus est Basan et Carmelus, et flos Libani clanguit. LXX: *Imminuta est Basanitis* [A]. *Immutata Basanitidis* et *Carmelus, et quae florebat Libani, defecerunt.* Μεταποικίς per Basan et Carmelum et Libanam, regionem uberem, et montes consitos, Assyrii vastitas demonstratur, quod ille potens quondam et florens et plurimis gentibus imperans, Domino irascente, populandus sit. Sed et de consummatione mundi possumus intelligere, quod potentes quique et nobiles, et nimis opibus abundantes, repente pereant, et dicatur eis: *Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quae autem praeparasti, cujus erunt* (Luc. xx, 12)? Porro secundum interpretationem nominum, quia *Basan, confusionem et ignominiam* sonat, in consummatione mundi omnia, quae ignominia et rubore digna sunt, asserimus cum Dominus venerit, infirmari, et non solum peccata redigi in nihilum, sed et *Carmelum* quoque, qui interpretatur *scientia circumcisionis*, et eos qui sibi videntur in bonis operibus uberes et florentes, Christo veniente, trepidare, et impleri illud quod dicitur in Evangelio: *Cum venerit Filius hominis, putas* [A]. *putasne, inueniet fidem super terram* (Luc. xviii, 8)? Inrescente quippe iniquitate, refrigescet charitas plurimorum, propter quae venit ira Dei.

(Vers. 5.) *Montes commoti sunt ab eo, et colles desolati sunt, et contremuit terra a facie ejus, et orbis, et omnes habitantes in eo.* LXX: *Montes commoti sunt ab eo, et colles concussi sunt, et contracta est terra a facie ejus, universitas et omnes qui habitant in*

ca. Potest et simpliciter accipi quod in consummatione mundi, cum in majestate sua Salvator venerit, et montes et colles, et orbis et terra, et caetera moveantur. Si enim in passione ejus sol fugit, saxa scissa sunt, terra contremuit (*Matth. xxvii, et Luc. xxiii*): multo magis in claritate ejus omnia turbabuntur. Sed et figuraliter montes et colles, sublimis quique et potentes intelligendi sunt, qui **540** in adventu Domini prosternentur humi, ac de solio suo depositi pavimento cohaerebunt. Facies enim Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum (*Psalm. xxxiii, 17*). Tunc et terra contremiscet, et orbis atque universitas faciem Domini formidabunt: hoc pro summo cruciata poenae ducentia, quod vultum ejus respicere non se debant.

(Vers. 6.) *Ante faciem indignationis ejus quis stabit, et quis resistet in ira furoris ejus? LXX: A facie irae ejus quis sustinebit, et quis resistet in ira furoris ejus?* Pro eo quod nos posuimus: *Et quis resistet in ira furoris ejus?* apertius interpretatus est Symmachus: *Et quis sustinebit iram furoris ejus?* Aut rarus igitur, aut nullus poterit inveniri, qui ira corripiente non dignus sit. Nec erit ulla anima quae non paveat ad iudicium Dei, cum astra quoque non sint munda in conspectu ejus (*Job. xxv, 5*). Porro verbum Hebraicum *Jaccow* (צוק), quod et Aquila et Septuaginta transtulerunt, *resistet*, ad illam intelligentiam transferamus, de qua in secundo Regnorum libro, et in primo Paralipomenon dicitur, *super ira Dei*, genere masculino. Nullique dubium quin ibi ira Dei diaboli intelligatur, et Angeli pessimi, qui mittuntur ad plectendos eos qui ira digni sunt. Difficile itaque reperietur in consummatione mundi, qui immaculatus et perus audeat dicere: *Rece vomit princeps mundi istius, et invenit in ore nihil* (*Joan. xiv, 30*), et libera adversus eum fronte consistat. Contra Assyrios autem sic sentiendum, quia cum venerit Dominus in tempestate et turbine, siccaas Babylonis imperium, quod interpretatur mare, et omnia ejus regna subvertens, quae intelligantur flumina, et potentiam, ubertatemque ejus ad nihilum redigens, quae *μεταποικίς* Basan et Carmelus et flos Libani, et montes collesque dicuntur, ac latitudinem imperii concutiens, quae orbis terrarum appellatur: tunc nulla potentia resistere poterit irascenti Deo, et populum suum vindicanti.

Indignatio ejus effusa est ut ignis, et petrae dilutae sunt ab eo. LXX: *Furor ejus consumit praecipitatus, et petrae contritae sunt ab eo.* Pro eo quod nos posuimus *effusa est*, Aquila interpretatus est *ερωχουύθη*, id est, *conflata est*: Symmachus et Theodotus *εώραξεν*, hoc est, *stillavit*. Sive igitur conflata est indignatio Dei quasi ignis, sive furor ejus in **541** similitudinem stillavit incendii, ut dura corda hominum, quae petrae vocantur, contererentur, et dissoluerentur, utilis est indignatio Dei, quae diu per patientiam nostra peccata sustentans, vix aliquando condita est, et tamen non tota prorumpit in poenam,

sed modico ad nos stillabit ardore. Si autem stilla A indignationis ejus consumit principatus, adversus quos nobis est pugnae [Al. pugna ei] collectatio, quid fieret si tota in nos ira Dei funderetur? Præstet Jesus ut auferatur cor lapideum, et mutetur in nobis cor carneum: duritiaque mollita, possit in se præcepta Domini suscipere quæ scribuntur: *Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus, cor contritum et humiliatum Deus non spernet* (Ps. l, 9). Et ut sciatis clementiam Dei sonare quæ dicta sunt, non severitatem, in consequentibus discite.

(Vers. 7.) *Bonus Dominus, et confortans in die tribulationis, et sciens sperantes in se.* LXX: *Suavis Dominus expectantibus eum in die tribulationis, et cognoscens timentes se.* Cum irasci cœperit gentibus, et quondam potentissima regna vastare, sciet eos B qui sui sunt, et non una tempestate opprimet navigantes. Diem autem tribulationis secundum ἀναγωγῆν, diem intelligamus iudicii, de quo scripsit Isaias: *Ecce dies Domini insanabilis venit furoris et iræ, ponere orbem terrarum desertum, et peccatores perdere ex eo* (Isai. xiii, 9). Speremus in Domino, et per patientiam ejus expectemus adventum, ut cum venerit, bonum eum, non iudicem sentiamus, et cognoscat vel sperantes in se, vel timentes se (II Tim. ii). Scit enim Dominus eos qui ejus sunt.

(Vers. 8.) *Et in diluvio prætereunte consummationem faciet loci ejus, et inimicos ejus persequentur tenebræ.* LXX^a: *Et in diluvio transeunte consummationem faciet: consurgentes et inimicos ejus persequentur tenebræ.* Dominus patiens et multæ miserationis, et non irascetur in finem, neque in æternum indignabitur; sed cum fluverit malitia super terram, et omnis caro corruerit viam suam, inducet diluvium quod pertranseat, non quod permaneat in æternum. Consummationem autem, sive finem, faciet loci ejus, id est, diluvii, ut quomodo de impio dicitur: *Et pertransivi, et non est inventus locus ejus* (Ps. xxxvi, 36); et: *Iter implorum peribit* (Ps. i, 6); sic diluvii iter pereat post iram Domini, 542 sola apparente clementia. Quod quidem et secundum historiam intelligi potest, quia cum vastaverit Israel, et quasi diluvio terram repromissionis inundaverit, finem faciet captivitatis, ad sedes eam pristinas revocando. At e contrario, inimicos ejus Assyrios, qui populum duxerunt in captivitatem, tenebræ persequentur. Quod autem diximus de Israel et Assyriis, intelligi de consummatione mundi, et de sanctis ac de persecutoribus, sive contrariis virtutibus potest, quod sanctorum Deus post iram misereatur; persecutores vero et inimicos eorum, qui elegerunt tenebras, et non lucem, ipsæ, quas elegerunt, tenebræ comprehendant: mittentur enim in tenebras exteriores: ibi erit fletus, et stridor dentium (Matth. viii et xxii). Verbum MACOMA (מַאֲוָמָא), quod nos interpretati sumus, loci ejus, omnes in duas orationis partes diviserunt, ut MA in

^a Palatini mss., LXX similiter; silentque adeo subnexa eorum interpretationis verba.

præpositionem de verterent, id est, ἀπό; COMA, surgentes interpretarentur. Denique Aquila, ἀπὸ ἀνισταμένων, inquit, id est, a consurgentibus; Septuaginta, consurgentes; Theodotio, consurgentibus ei; quinta editio, a consurgentibus illi. Solus Symmachus, cum nostra interpretatione consentiens, ait: *Et in diluvio transeunte, consummationem faciet loci ejus.* Quidam de nostris, consurgentes et inimicos, Marcionem et omnes veteres hæreticos interpretantur, qui adversum Creatorem disputant.

(Vers. 9.) *Quid cogitatis contra Dominum? consummationem* [Al. quod consummationem] *ipse faciet: non consurget duplex tribulatio.* LXX: *Quid cogitatis contra Dominum? consummationem ipse faciet: non vindicavit bis in idipsum in tribulatione.* Symmachus apertius: *Non sustinebunt impetum secundæ* [Al. secundum] *angustiae: Theodotio, Non consurget secunda tribulatio.* Loquitur autem juxta tropologiam adversum Marcionem, de quo supra diximus, et omnes veteres hæreticos, qui bonum nescio quem confingentes Deum, ipsum dicunt consummationem mundi esse facturum, et arguunt Legis Deum quasi crudelitatis, quod multos puniat, et pro peccatis irroget cruciatus. *Quid ergo, ait, contra Dominum cogitatis?* ipse qui creavit mundum, et consummationem ejus faciet. Quod si vobis videtur crudelis, rigidus et cruentus, quod in diluvio genus delevit humanum, super Sodomam et Gomorrham ignem et sulphurem 543 pluit (Genes. vii), Ægyptios submersit fluctibus (Exod. xiv), Israelitarum cadavera prostravit in eremo (Num. xxxii): scitote eum ideo ad præsens reddidisse supplicia, ne in æternum puniret. Certe aut vera sunt quæ propheta loquantur, aut falsa. Si vera sunt quæ de severitate ejus videntur dicere: Ipsi dixerunt: *Non^b vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione.* Sin autem falsa sunt, et falsum hoc est quod dicitur, *Non consurget duplex tribulatio:* falsa est ergo et crudelitas ejus quæ in Lege descripta est. Quod si veram est, ut negare non poterunt, dicente propheta: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione:* ergo qui puniti sunt, postea non punientur. Si autem illi postea punientur, Scriptura mentitur, quod dicere nefas est. Receperunt ergo et qui in diluvio perierunt, et Sodomitæ, et Ægyptii, et Israelitæ in solitudine, mala sua in vita sua. Quærat hic aliquis, si fidelis deprehensus in adulterio decolletur, quid de eo postea fiat. Aut enim punietur, et falsum est hoc quod dicitur: *Non vindicabit Dominus bis in idipsum in tribulatione.* Aut non punietur, et optandum est adulteris, ut in præsentiarum brevi et cita pœna cruciatus frustrentur æternos. Ad quod respondebimus, Deum ut omnium rerum, ita et suppliciorum quoque scire mensuras, et non præveniri sententia iudicis, nec illi in peccatorem exercendæ debite pœnæ auferri potestatem, et magnum peccatum magnis diuturnisque elui cruciatibus. Si quis autem

^b Martian. retinuit hic dumtaxat, *Non judicabit.*

punitus sit, ut ille in Lege qui Israeliticis maledixerat, et qui in sabbato ligna collegerat (*Levit. xxiv*): tales postea non puniri, quia culpa levis presenti supplicio compensata sit. Hebræus hunc locum ita exposuit: Quid putatis, o Assyrii, iniquitatem contra Dominum cogitantes, quod populum Israel, id est, duodecim tribus usque ad internecionem ipse consumat? Non consurget duplex tribulatio, id est, non vobis tradet Judam et ^a Israel, sicut tradidit decem tribus et Samariam.

(Vers. 10.) *Quia sicut spinæ se invicem complectuntur sic* [Al. sic quidem]: *convivium eorum pariter potantium consumetur quasi stipula ariditate plena.* LXX: *Quia usque ad fundamenta 544 sua redigentur in vepres, et quasi volvola circumdata comedetur, et quasi stipula ariditate plena.* Tres differentias quas Dominus in parabola sementis posuit (*Mat. xiii*), excepta terra bona, quæ affert tricesimum et sexagesimum et centesimum fructum, videtur mihi propheta replicare, unam quæ juxta viam ceciderit, et aliam quæ inter lapides, et tertiam quæ inter spinas: quod quidem et Apostolus de his qui super fundamentum Christi non bene ædificant (*I Cor. iii*), subostendit quosdam esse qui ædificant ligna, fenum, stipulam. Igitur ligna referamus ad id, quod nunc dicitur: *Quia usque ad fundamenta sua redigentur ad vepres.* Fenum vero ad id quod sequitur: *Et sicut volvola quæ circumdatur, comedetur.* Porro stipula manifeste refertur ad stipulam, de qua nunc dicitur: *Et sicut stipula ariditate plena.* Propterea ergo non vindicabit Dominus bis in idipsum, quia malitia quæ in auctoribus hæreseos orta fuerat, usque ad fundamentum et ad radices suas consumetur. Sed et si quis in eis videbatur pompam habere verborum, id est, folia inania, tantum aspectu delectantia, sicut volvola, quæ Græce dicitur *σμύλαξ*, devorabitur, et consumetur in nihilum. Volvola [Al. Vulvula] autem herba est similis hederæ, quæ vitibus et virgulis circumdari solet, et in longum serpere. Quid, quid etiam in eis videtur habere pompam segetis, sed non habet spicas et grana frumenti, quasi stipula ariditate plena, tradetur incendio. Hoc secundum Septuaginta. Cæterum juxta Hebraicum, vere hæreticorum sædera et necessitudines quasi spinæ sunt se invicem complectentes, et convivium eorum atque mysteria, quia et ipsi mensam dominicam habere se dicunt, spinarum fœdus est, simul vescentium, pariterque potantium. Cum enim ebrii de vinea Sodomorum adversus conditorem rabido ore blasphemant, nonne convivium sentium est? quod tamen cum suis consumetur auctoribus, quasi stipula ariditate plena.

(Vers. 11.) *Ex te enim exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans prævaricationem.* LXX: *Ex te exhibit cogitatio contra Dominum pessima cogitans contraria.* Vere ab hæreticis exhibit adversus Dominum 545 inimica cogitatio. An non videtur

A esse adversus Deum malitia et prævaricatio, dicere quod Valentinus, quasi abortivum errantis sapientiæ extremum editum Creatorem? Nonne contra Deum cogitatio est Basilidis impudicitia [Al. impudica], et portentosum *ἄβραξας* nomen, quod præfertur Domino conditori? Porro quia docti ab Hebræis volumus eorum quoque traditionem sequi, et nostris, id est, Christianis explanationem historiæ demonstrare, dicendum est: Non consurget duplex tribulatio, id est, non capientur ab Assyriis duæ tribus, sicut captæ sunt decem. Siquidem dum adhuc in terra Juda sunt Assyrii, et quasi spinæ se invicem complectuntur, lætantes atque gaudentes, ab angelo consumerentur, quando una nocte centum octoginta quinque millia cæsa sunt hostium (*IV Reg. ix*). Polchre quoque exercitus eorum multitudinem, ebriorum convivio comparavit, et ipsum convivium non rosarum, non liliorum dixit esse, non florum; sed simile spinarum se invicem complectentium, quæ semper traduntur igni, et quasi stipula ariditate plena, levi comburuntur ardore. Quod autem sequitur: *Ex te exhibit cogitans contra Dominum malitiam, mente pertractans prævaricationem* (*Isai. xxvi*), de Rabsace intelligi volunt, quod de Assyriis egressus, blasphemaverit Dominum, et populo persuadere voluerit, ut desperans de auxilio Domini, se Assyriis traderet, non Deo, sed idolis serviturus (*IV Reg. xviii*).

(Vers. 11, 13.) *Hæc dicit Dominus, si perfecti fuerint, et ita plures: sic quoque attendentur et pertransibit: affixi te, et non uffligam te ultra: et nunc conteram virgam ejus de dorso tuo, et vincula tua dirumpam.* LXX: *Hæc dicit Dominus regnans aquis multis, et sic dividetur, et auditus tuus non audietur amplius, et nunc conteram virgam ejus a te: et vincula ejus dirumpam.* Juxta litteram manifestus est sensus: Licet, inquit, robusti sint Assyrii, et fortitudo eorum numero augeatur cunctarum gentium: sic quoque angelo vastante, tondentur. Quomodo enim numerus capillorum acutæ forcipi non repugnat: ita et numerus adversariorum Dei, facili succisione tolletur, et pertransibit Assur, vel esse desistet, sive, vastato exercitu suo, revertetur ad patriam, te septem derelinquens. Rursumque ad Judam et Jerusalem sermo dirigitur: *Affixi, te, et 546 non affligam te ultra:* non quod perpetuam securitatem polliceatur, sed illius tantum temporis, et ab illis hostibus a quibus tunc obsidebatur. Denique infert: *Et nunc conteram virgam ejus,* id est, Assyrii, de dorso tuo, et vincula tua dirumpam: vel per metaphoram potestatem ejus significans: vel certe, virgam qua percutere conabatur, et vincula quæ captivis parabat: quanquam possit et obsidio clausæ multitudinis pro vinculis accipi. Porro juxta LXX multo aliter est sensus. Adhuc enim videtur adversus eos loqui, quibus supra dixerat: *Quid cogitatis contra Dominum?* Et: *Ex te exhibit cogitatio contra*

^a Sic rectius habent mss. Antea Jerusalem legebatur: ejusmodi levia quædam infra restitimus.

Dominum pessima, cogitans contraria. Hæc ergo dicit Dominus regnans aquis multis, sive virtutibus, quæ dicuntur aquæ super cœlos: et præcipitur eis, ut laudent Dominum: vel certe intellectibus et sapientiæ et doctrinis Dei. Sicut enim flumina de ventre justi fluent, et fontes uberes in vitam æternam, per varias multiplicesque sententias, quibus imperat sermo Domini (*Joan. vii*): ita habent et hæresiarchæ aquas suas, quibus imperant, et quæ ex eorum primum fonte manarunt. Quod autem sequitur: *Et sic dividentur*, vel de cœlestibus quæ in supernis Deo serviunt virtutibus intelligi potest; quod unaquæque in suo officio sit et ministerio, vel de multiplici varietate sapientiæ. Ne quia dixerat, *regnans aquis multis*, confusus et indiscretus sensuum numerus putaretur: sed quod unaquæque sententia divisos habeat inter se sensus et separatas materias propriasque ὑποθέσεις. Nam quod dicitur: *Auditus tuus non audietur amplius*, increpatio est in eos, qui adversus Deum contraria cogitaverant, quod ostensis sophismatibus et decipulis, quibus Dei populus irretiebatur, sermo eorum ultra non currat, nec suscipiatur a populis. Sed et hoc quod infert: *Et nunc conteram virgam ejus a te, et vincula tua dirumpam*, pro ipsis dicitur quibus sit comminatio, ut nequaquam cædantur a diabolo, et ei subjecti sint, quo auctore tanta excogitaverant atque conflinxerant. Conteretur ergo imperium ejus in eos: et vincula quibus peccantium animæ ligabantur, dirumpentur a sermone Dei, dicente his qui in vinculis sunt, exite.

(Vers. 14.) *Et præcipiet contra* [Vulg. super] *te Dominus, non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo 547 Dei tui interficiam sculptile et conflatile: ponam sepulcrum tuum: quia inhonoratus es. LXX: Et præcipiet de te Dominus: non seminabitur ex nomine tuo amplius: de domo Dei tui disperdam sculptilia, et conflabilia: ponam sepulcrum tuum: quia veloces; ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem.* Ideo plus posui de Septuaginta interpretibus, quoniam secunda περικοπή a priori non poterat separari. In eo enim quod dicitur, *quia inhonoratus es*, pro quo quinta editio posuit ἑπὶ ὑβρίσθης. Septuaginta transtulerunt: *quia veloces*, quod in Hebraico legitur *CHI CALLOTH* (כי קלית). *Veloces* autem nisi ad inferioris capituli pedes retuleris, pendet sententia. Itaque juxta consuetudinem meam primum historiam, et postea Vulgatæ editionis sententiam ventilabo. Præcipiet, inquit, contra te Dominus, o Assur, ut quod passurus es, non fortuito et absque aliquo iudice veniat, sed, Deo pronuntiante, patiaris. Non seminabitur ex nomine tuo amplius: statim quippe Niniven reversus Sennacherib a filiis suis occisus est. Lege Isaïam, et occisus in domo Dei sui quam adoraturus intraverat. Hoc est enim quod ait, *de domo Dei tui interficiam* (*Isa. xxxvii*): inde sperabas auxilium.

^a Reponit Victorius ex Brixianis codicibus *sen- suumque*.

A *Erit sculptile et conflatile sepulcrum tuum, ut inter aras et pulvinaria adorantis idola sanguis nefarius effundatur.* Juxta Septuaginta autem interpretes cum superioribus junge quod sequitur: *Non seminabitur*, inquit, *ex nomine tuo amplius.* Nequaquam, o hæretici, animæ deceptorum ex dogmatibus vestris suscipient nomina, quæ prius invocaverant super terras suas, sicut in quadragesimo octavo psalmo figuraliter canitur. Et proderit vobis hæc ipsa cessatio sationis, quæ prius animam seminantis, deinde ejus in quo seminabat, interficere consueverat. Morientur ergo tibi [*At. ibi*] errorum dogmata; sed et tu qui prius tibi vivere videbaris, morieris errori, et bono tuo mortuus, idola quæ colebas, habebis sepulcrum. Atque ita flet ut de pectore tuo, quod ante templum Dei tui, quem simulaveras, fuerat, omnes auferantur errores. Hæc autem evenient tibi, qui quondam adversus Dominum contraria cogitabas, **548** cum Dei sermo, qui semper ascendit in montes, in animas videlicet excelsas atque sublimes, ad te velociter venerit, calcatis priorum errorum fluctibus, et in tranquillum redactis, pacem tibi fidei ^a sensumque reddiderit. Ignoscite prolixitati, non enim possum et historiam et tropologiam sequens breviter utrumque comprehendere: maxime cum et interpretationis varietate torquear, et adversus conscientiam meam cogar interdum Vulgatæ editionis consequentiam texere.

(Vers. 15.) *Ecce super montes pedes evangelizantis et annuntiantis pacem. Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua: quia non adjiciet ultra ut pertranseat in te Belial: universus periiit* [Vulg. interiiit]. Paulisper LXX interpretes ^b differam, quia et ipsa capitula apud eos interpretationis varietate confusa sunt. Cumque historiam breviter exposuero, editionem eorum meo eloquio temperabo. In Paralipomenon scribitur libro, quod obsidente Sennacherib Jerusalem, in primo mense pascha facere non poterunt (*II Paral. xxxii*). Cæso autem per angelum exercitu ejus, et fuga ac morte ejus nuntiata, in secundo mense summa festivitate pascha diem celebrarunt. Quod ergo dicit, tale est, o Juda, qui regnas in Jerusalem, noli esse sollicitus, interfecto hoste tuo in templo Dei sui. Ecce venit tibi nuntius, montes collesque transcurrens, et quasi de sublimi specula procul nuntians Sennacherib mortuum; urbem ejus imperio liberatam. Celebra festa, redde vota pro nece inimici, quæ pollicitus es Deo: nequaquam ultra pertransibit per te prevaricator et ἀποστάτης, hoc enim interpretatur *Belial*. Totus interiiit, id est, exercitus, et rex et imperium Assyriorum penitus conciderunt. Et hoc quidem juxta litteram. Cæterum secundum ἀναγωγή dicitur ad Ecclesiam, dicitur ad animas Dominum constantes, quia diabolus qui te prius populabatur et gravissimo premebat iugo, in idolis et cum idolis quæ fabricatus fuerat, periiit: celebra festivitates tuas, et redde Deo vota

^b Falso legebatur antea *disseram*.

tua, canens cum angelis jugiter: nequaquam enim ultra per te transibit Bellial, de quo dicit et Apostolus, *Quæ communicatio Christi et Bellial* (II Cor. vi, 15)? quia, subversa Ninive **549** totus interiit. Si quando gravissima persecutio fuerit, quali sub Valeriano, et Decio, et Maximiano [*Al. Maximo*], et Domini vitio apparuerit in adversariis ejus, dicamus ad Ecclesiam: Celebra, Juda, festivitates tuas, et redde vota tua, etc.

LXX: *Celebra, Juda, festivitates tuas, redde vota tua, quia nequaquam opponent ultra ut pertranseant in vetustatem: completum est, consummatum est: ascendit insufflans in faciem tuam, eruens de tribulatione.* Semel dixi, juxta interpretationis varietatem capitulis quoque ipsa aliter definiri, et non posse cum capitulis sensum hebraicæ interpretationis convenire. Itaque quod nunc dicitur, hujusmodi est: O Ecclesiastice, quia de adversariorum tuorum nomine ultra non seminabitur, et virga eorum contrita est; et vineula dissipata sunt, et venit qui tibi annuntiaret pacem, celebra festivitates tuas, non in vino et epulis, ut carnes Judæi æstimant, sed in spiritualibus deliciis et voluptate torrentis. O Juda, redde vota tua: quia nequaquam ultra pertransient inimici qui te adducant in vetustatem, hoc est, qui te volunt imaginem portare veteris hominis. Quoniam quod vetus est, senescit, et quod senescit, perditioni proximum est: completus est mundus, consumptus est adversarius: venit tibi Christus qui prius insufflaverat in faciem tuam cum te de limo fingeret: et post resurrectionem quoque insufflans in faciem apostolorum, ait: *Accipite Spiritum sanctum* (Joan. xx, 22), ipse est qui te liberat de tribulatione. Vastata enim Ninive, et transeunte mundo, tribulatio quoque pertransiet.

(Cap. II. — Vers. 1, 2.) *Ascendit qui dispergat^a in facie tua, custodiens obsidionem: contemplare viam, conforta lumbos, robora virtutem valde: ^b quoniam sicut reddidit Dominus superbiæ Jacob, sic reddet superbiæ Israel: quia vastatores dissipaverunt eos, et propagines eorum corruperunt.* Necessitate compellor quasi inter saxa et scopulos, imminente naufragio, sic inter historiam et allegoriam orationis meæ cursum flectere, et ne subito impingat attendere. Siquidem juxta fabulas poetarum:

Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis,
Obsidet:

si saxa fugimus, incurrimus in **550** profundum: si contortos vortices evitamus, in saxa deferimur. Testis est mihi Dominus, me omnia quæ secundum Hebraicum dissero, non de proprio sensu loqui, quod arguitur in pseudoprophetis; sed Hebræorum sequi expositionem, a quibus non modico tempore eruditus, debeo meis simpliciter indicare quæ didici. Certe in lectoris erit arbitrio, cum utrumque per-

^a Palatini codd., *Ascendet qui dispergat coram te in facie, etc.* Vulg. *coram te qui custodiat, pro in facie tua custodiens.*

A currerit, quid magis sequi debeat, judicare. Ad Nivenem igitur nunc sermo convertitur (et hinc vel maxime obscuri sunt prophetae, quod repente dum aliud agitur, ad alios persona mutatur) et dicitur ei: Ascendit ad te Nabuchodonosor qui te obsideat, qui ante os tuum vastet agros, persequatur agricolas, rura populetur, qui te quoque ipsam clausam teneat. Quia itaque tibi imminet bellum: ecce gaudens propheta nunc præcino, contemplare diligenter et conspice, et quid tibi eveniat, intueri. Conforta lumbos, id est, accingere: robora virtutem valde, hoc est, exercitus congrega: quia sicut ultus est Dominus Judam de superbia Sennacherib, interfecto exercitu ejus in Judæa, et ipso quoque a filiis suis jugalato: sic ulciscetur Israel, id est, decem tribus quæ a Ninive possidentur. Utrumque enim et Judam et Israel vastaverunt et everterunt Assyrii, et sub metapora vitis, amborum [*Al. arborum*] propagines corruperunt.

LXX: *Contemplare viam, tene lumbum, confortari robore* [*Al. roborare*] *vehementer, quoniam avertit Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel: quia excutientes excusserunt eos, et propagines eorum demoliti sunt.* Tria præcipiuntur Judæ. Primum, ut contempletur viam, et iter per quod ambulaturus est, diligenter aspiciat, juxta illud quod in Jeremia scriptum est: *Stare in viis, et interrogare semitas æternas, et videte quæ sit via bona; et ambulate in ea* (Jerem. vi, 16): ut cum steterimus in viis multis, veniamus ad eam viam quæ dicit: *Ego sum via* (Joan. xiv, 6). Deinde dicitur ei, ut teneat lumbum, id est, ut post electionem viæ mortificet corpus suum, et servituti subjiciat, ne quasi rex et magister aliis prædicans, ipse reprobus inveniatur (I Cor. ix). Longum est nunc dicere, quod virtus diaboli vel maxime sit in lumbis, et quod ad David **551** repromissio fiat: *De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum* (Ps. cxxxii, 11). Et illud Apostoli: *Adhuc enim in lumbis patris sui erat Abraham*, Levi, quando vixit in occursum Abraham Melchisedech (*Hebr.* vii, 10). Et quod Joannes zona pellicea cingitur (*Math.* iii), et quod a Salvatore discipulis imperatur: *Sint lumbi vestri præcincti* (*Luc.* xii, 35). Et Apostolus ad Ephesios: *Stare ergo accincti lumbos vestros in veritate* (*Ephes.* vi, 14): licet enim *ἀκνήστis* plurimum præceter, **B** et vitæ continentia super mortificatione lumborum: tamen nihil eos ita mortificat ut cognitio veritatis. Unde dicitur: *Accingite lumbos vestros in veritate.* Si enim veritas est Christus, qui tota in Christo mente creditur, lumbos suos mortificavit in Christo. Tertio præcipitur, confortare virtute vitæ: elegisti, inquit, viam, tenuisti lumbum, assume virtutem: ut possis pugnare cum hostibus. Et ne forte diffidat, datur tibi causa cur speres: *Avertit, inquit, Dominus contumeliam Jacob, sicut contumeliam Israel, quod ambiguum est: aut enim ipsius Jacob con-*

^b Vulg., *quia reddidit Dominus superbiam Jacob sicut superbiam Israel.* Confer subversam Hieronymi expositionem.

meliam, qua cæteris faciebat injuriam, avertit : aut contumeliam, quam ab aliis sustinebat Jacob, avertit Dominus. Sed mihi videtur melius esse ut contumelia quam Jacob solebat cæteris facere, a Domino sit aversa. Non enim tantæ virtutis est, ab aliis factam injuriam sustinere, quantæ gratiæ Domini est, placidum, mitem, atque tranquillum, injuriam facere non posse. Quæritur, quomodo aversa est injuria Jacob, sicut aversa fuerat et Israel. Postquam luctatus est Jacob cum angelo, Israelis nomen meruit accipere (*Genes. xxxii*), et quia vidit Deum, injuriam facere cessavit. Sicut ergo Israel, sensus vel yir videns Deum, et semper de Deo cogitans, facere nescit injuriam, sic omnis procacitas et contumelia aversa est a Jacob, hoc est, a supplantatore, ab eo, qui adhuc in certamine positus supplantat inimicos. Ut autem sciamus, quomodo injuria in malam partem accipiatur, Salomon testis est, dicens : *Oculi* [Al. *Oculus*] *contumeliosi, lingua iniqua* (*Prov. vi*). Quomodo autem secundum utramque intelligentiam injuria aversa sit a Jacob, quæ prius aversa fuerat ab Israel, sequens sermo declarat : *Quia excutientes excusserunt eos, et flagella eorum demoliti sunt, sive corruerunt.* 552 Angeli, inquit, singulorum, qui quotidie vident faciem Patris (*Matth. xviii, 10*), quidquid in Jacob et Israel adhæserat pulveris, excusserunt. Unde et Petro lavantur pedes (*Joan. xiii*). Et per prophetam dicitur : *Excute pulverem, et exsurge, Jerusalem* (*Isai. lii, 2*). Discipulis quoque a Salvatore præcipitur : *Excute pulverem pedum vestrorum* (*Matth. x, 14*). Et in Psalmis scriptum est : *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum* (*Psal. cxvi, 4*). Aversa est itaque mens ad contumeliam prompta, a vero Jacob, et a vero Israel : quia quidquid in eis terrenum fuerat, et de interiori fece concretum, hoc ministris angelis, sive monitoribus ac magistris excussum est atque mundatum, qui non solum excusserunt eos; sed vitia quoque, quæ ad præsens tantum sensus voluptate demulcent, et in modum flagellorum, ac propaginum, quæ absque fructu foliis plena sunt, dissipaverunt, dicente Domino : *Omniem propaginem, quæ in me manet, et fructum affert, Pater meus mundat ut fructum magis afferat : quod autem in me non manet, et fructum non affert, Pater meus præcidet, et in ignem mittit* (*Matth. xv*).

(Vers. 3 seqq.) *Glypeus fortium ejus ignitus, viri exercitus in coccineis : igneæ habentæ currus in die præparationis ejus : et agitatores consopiti sunt, in itineribus conturbati sunt, quadrigæ collisæ sunt in plateis. Aspectus eorum quasi lampades, quasi fulgura discurrantia. Recordabitur fortium eorum, ruent in itineribus suis, velociter ascendent muros ejus, et præ-*

parabitur umbraculum. Portæ fluviorum apertæ sunt, et templum ad solum dirutum est, et miles captivus abductus est, et ancillæ ejus minabantur, gementes ut columbæ, murmurantes in cordibus suis. LXX : *Arma potentie ejus ex hominibus, viros fortes illudentes in igne^a, habentæ currum eorum in die præparationis ejus, et equites timebunt in exitibus : et confundentur currus, et collidentur in plateis. Aspectus eorum quasi lampades ignis, et quasi fulgura discurrantia, et commemorabuntur optimates eorum, et fugient in diebus, et infirmabuntur in itinere suo, et festinabunt ad muros, et præparabunt propugnacula sua : portæ civitatum apertæ sunt, et regalia conciderunt, et substantia revelata est; et ipsa ascendeat, et ancillæ ejus ducebantur sicut columbæ* 553 *loquentes in cordibus suis.* Secundum

historiam adversum Ninivem ordo sequitur, et describitur Babyloniorum exercitus contra eam veniens. Quod autem ait : *Ignæ habentæ currum*, in ardentibus loris, velocitatem^b præparantium significat, et quasi *ἔτοιμας* præparantium se ad prælium pompa narratur. Commixtumque nunc de Israel quæ olim passus sit, nunc de Assyrio quod fecerit, nunc de Babylonis quæ exerceat in Assyrios, Scriptura contextitur. Non est ergo, ait, mirum si tam velociter ad vastandum veniant, cum agitatores et fortes vel Israel ante, vel postea Assyriorum fuerint consopiti. Rursumque ad descriptionis ordinem rediens : Tanta est inquit multitudo venientium, ut commixtum agmen sit in itinere, et discerni nequeat. Ipsæ quoque quadrigæ dum viam non reperiant, præ multitudine inter se colliduntur in plateis. Aspectus Babyloniorum quasi lampades, quasi fulgura discurrantia, ut ante visu adversarios terreant, quam mucrone prosternant. Tunc recordabitur Assur fortium suorum, et quæret eos, qui in itineribus corruerunt, et ascendet velociter muros Ninive, ac propter obsidionem^c longissimam ad depellendos æstus præparabit umbracula (*Ps. cxvi*). Sed quid prodest ædificare domum, nisi Dominus ædificaverit? Quid juvat claudere portas, quas Dominus reserat? Apertæ sunt portæ Ninive, quæ ad instar fluminum habebat civium multitudinem, et templum, id est, regnum ejus destructum est, et miles captivus abductus est, hæc est, omnes ducti sunt in Babylonem. Ancillas vero Ninive per metaphoram minores urbes et viculos et castella intellige. Vel certe captivæ mulieres minabantur ante ora victorum; tantusque terror erit, ut ne in singultus quidem et ululatum erumpat dolor, sed intra se tacite gemant, et obscuro murmure devorent lacrymas in morem mussitantium columbarum. Hæc juxta Hebraicam traditionem. Nunc veniamus ad Septuaginta translators. *Excutientes^d*, qui excusserunt Jacob et Israel, et flagella eorum

^a Nostri mss. *ignæ habentæ*, pro *in igne*, etc., quod infra ipse præferre Hieron. videtur. Tum iidem junctis Brixianis penes Victorium, Græcusque ipse textus vocem eorum sufficient. Mox quoque eandem vocem pro *ejus* substituunt nostri mss.; estque revera in aliquot Græcis exemplaribus, *ἑτοιμαίας*

ἀδρών, pro *ἀνθρώπων*.

^b Iidem mss., *velocitatem properantium significat.*

^c Marthan., *longissima*; mss. vero *notissimam* præferunt.

^d Penes Victorium, *Excutientes excusserunt eos, id est, Jacob, etc.*

dissipaverunt; arma quoque, quæ dum contumeliosi essent, habere consueverant, et **554** quibus infirmos quosque oppresserant, confregerunt: et hoc non solum fecerunt, verum etiam viros fortes qui illudebant, in igne disperdiderunt. Considera, an possis viros fortes dicere illudentes in igne, fortitudines contrarias, quæ ministrant ardentibus jaculis diaboli, qui fortes et illudentes quondam in igne Jacob et Israel habebant currus et equos, quibus conciti ferebantur in bellum in die præparationis suæ. Horum igitur curruum habentæ et equites conturbabuntur in itineribus, et collidentur in plateis, quando illustratione Domini Jacob et Israel ^a illustrato, tam dæmones quam hi qui eorum serviunt voluntati, a Domino subvertentur. Possumus hæc de primo ejus adventu intelligere, quando viri fortes et agitatores curruum et equites loquebantur: *Quid nobis et tibi, fili David? venisti ante tempus torquere nos* (*Matth. viii, 29*)? Sed quoniam semel prophetiam contra Niniven de consummatione mundi accepimus, melius est, ut dicamus, arma potentæ diaboli tunc tolli ab hominibus, et ministros ejus fortes, qui illudebant hominibus in igne. Omnes enim adulterantes quasi clibanus corda eorum (*Osee iii*): vincula quoque quibus captivi ducebantur in vitia, et ascensores curruum relaxari. Timebunt enim equites in exitibus, hoc est, in consummatione mundi, et confundentur, et collidentur currus in plateis; quamvis enim lata et spatiosa via sit, quæ ducit ad mortem (*Matth. vii*): tamen pressura temporis coarctati, rectum iter invenire non poterunt; sed in se invicem collidentur, et nihilominus spirabunt veterem furorem, et quasi fulgura huc illucque discurrunt. *Videbam, inquit Dominus, satanam quasi fulgur de caelo cadentem* (*Luc. x, 18*). Quod cum diabolus et omnes optimates ejus intellexerint, recordabuntur consummationis quæ olim fuerat prædicta, et fugient in diebus. Nequaquam enim versabuntur in noctibus, sed clarescente die, tenebræ fugabuntur, et infirmitas in itinere, non proficientes, nec expletes ^b conatus suos, et festinabunt ad muros. Tantus quippe eos venientis Domini terror invadet, et tam imbecilles ad repugnandum **555** erunt, ut ad terminos mundi fugiant, quibus quasi muris mundus includitur et ambitur, et præparabunt se ad resistendum. Quomodo si quis inimicum fugiat, non audens ei resistere, cum ad solitudinem venerit, si forte hostis sequatur, necessitate cogitur repugnare. Verum illis hoc cogitantibus, universa quæ ab eis obtenta fuerant et possessa, proferentur in medium, et aperientur portæ quas cluserant, et regna eorum cadent, et substantia, id est, divitiæ revelabuntur.

^a Cum nostri, tum, quos Victorius consuluit, Florentiæ codices pro *illustrato*, legunt *sanato*. Notatumque forte alludi illud *Osee vii, Cum sanare vellem Israel*.

^b Duo mss., *expletes cogitatus suos*.

^c Regiæ ms. cum Palatinis, *pro omnibus vasis desiderii*.

^d Idem Regiæ cod. *qui resisteret, pro revertetur*.

Ipsa autem mundi substantia et omnes ancillæ ejus, postquam se Christo subjecerint, et ei servire cœperint, ducentur lætæ atque gaudentes, et ex intimo confessionis corde credentes, ita ut columbarum munditiæ comparentur, murmurabunt seu loquentur in cordibus suis. Et tunc adimplebitur quod in sexagesimo septimo psalmo de victoria dicitur Salvatoris: *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem*:

(Vers. 8, 9.) *Et Ninive quasi piscina aquarum aque ejus: Ipsi vero fugerunt. State, state, et non est qui revertatur: diripite argentum, diripite aurum: et non est finis divitiarum^e ex omnibus vasis desiderabilibus. LXX: Et Ninive sicut piscina aquarum aque ejus: et ipsi fugientes non steterunt: et non erat qui respiceret: diripiebant argentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamentum ejus: aggravata est super omnia vasa concupiscentiæ suæ. Manifestum est quod, civitatibus Ninive (quæ filias ejus Scriptura cognominat) in captivitatem deductis, ipsa Ninive, quæ tantos nutrierat populos, ut piscinarum aquis compararetur, inutilem habeat multitudinem: dum nullus est qui resistat, et irruentium Babyloniorum impetum ferat. Habebat enim populos, qui tantummodo fugerent, et clamante matre: State, state, claudite portas, muros ascendite, hostibus repugnate, nullus esset qui ^d reverteretur, nemo qui respiceret ad matrem: sed omnes terga vertentes, prædæ inimicorum desererent civitatem. Unde dicitur ad Babylonios, qui illi fugerunt, diripite argentum, et tanto tempore congregatas opes subita **556** vastatione prædamini. Non enim est finis divitiarum, suppellectilis et vasorum, quæ in Ninive condita sunt; nec potestis tantum rapere, quantum ad diripiendum illa se præbet. Sed quia Niniven speciosam, id est, mundum semel diximus, videamus quæ piscina sit mundi. Non ait Scriptura, quod aquæ Ninivæ sint quasi aquæ maris, nec quasi aquæ fluminum, nec quasi aquæ fontium, nec quasi aquæ puteorum, sed quasi aquæ piscinæ: ut quomodo in Jeremia populus arguitur, qui dereliquit fontem aquæ vivæ, et fodit sibi lens contritos, qui non possunt aquam continere (*Jerem. ii*): sic et in Ninive omnes aquæ illæ sint, quæ de caelo ceciderint, et antiquam altitudinem relinquentes, in ima delapsæ sint. Omnia enim dogmata mundi hujus, quæ extra fontem sunt Ecclesiæ, hortumque signatum, nec possunt dicere: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei* (*Ps. xlv, 4*): nec de illis aquis sunt quæ super cælos laudant nomen Domini, quamvis magna videantur, tamen parva sunt et angusto fine conclusa. Nec moveat quempiam quia piscinam in malam partem ^e accipimus, cum illa piscina*

retur.

^e Occursus ejusdem verbi *accipio*, ut quæ inter media sunt, aut penitus præterirentur, aut male supplerentur, legit. Martianus nullo sensu retinet: quia piscinam in malam partem accipimus. Illa piscina, ad quam *Isaia, filius Amoz*, etc. Victorius et ingenio duas vovulas cum sit verbis illa piscina præponens, utcumque sarcivit locum. Nunc vero codi-

in bonam partem accipiatur, ad quam Isaias filius A Amos propheta iubetur ascendere. Ibi enim cum ad-
ditiamento dicitur : *Piscina aquæ ductus, et piscina fullonis (Is. vii et xxxvi)*, quæ sordes lavare con-
suevit et maculas vestium [*Al. sordium*] eluere. Quæ
quia in sublimi posita est, ideo ad eam propheta ju-
betur ascendere, et in occursum regis de duobus
ambustis torribus victoriam polliceri. Sequitur :
Fugientes non steterunt, habitatores videlicet Ninive.
Primum^a quidem Deum fugere non debuerant,
deinde etiam si fugerant, aliquando stare debebant :
Magna enim differentia est inter eum qui fugit et
stetit, et qui fugiens, numquam stetit. Qui enim
stat, fugere cessavit; qui non stat, semper in fuga
profectus est. In tanta ergo turba fugientium nullus
erat qui respiceret, et ageret pœnitentiam, et audiret
loquentem Dominum : *Revertimini ad me, filii, rever-*
tentes, et sanabo contritiones vestras (Jerem. iii, 22).
Unde **557** et Sanctus loquitur in Psalmis : *Periit fuga*
a me (Ps. cxli, 5). Hoc ipsum puto et lepræ signifi-
care mysterium, super qua in Levitico dicitur :
Cum leprosus a sacerdote extra castra fuerit separatus :
si steterit lepra, purum esse hominem (Levit. xiii
et xiv), et mundari eum qui quasi leprosus fuerat ab-
jectus, et redire ad castra, et habitare in populo.
Sin autem, inquit, *diffusa fuerit lepra*, id est, non
steterit, sed creverit, et in malo habuerit profec-
tum, et mutaverit colorem pristinae sanitatis, tunc
lepra manifestissime comprobatur ab eo, qui habet
scientiam inspiciendæ et purgandæ lepræ. Sed et
nobis præcipitur a vero Salomone ut habitemus in
Jerusalem, nec umquam egrediamur ex ea. Quod si
fugerit nos id quod ante nobis fuerat subjectum, et
ierit ad Allophylos, non egrediamur muros civitatis
nostræ, nec sequamur fugitivorum vestigia : ne dum
volumus salvare fugientes, ipsi pereamus : quin po-
tius dimittamus, ut mortui sepeliant mortuos suos
(*Matth. viii*) : et scandalizantem oculum, manum, et
pedem, dum licet, eruamus et abscindamus a no-
bis (*Marc. ix*). Quod autem dicitur : *Diripiebant ar-*
gentum, diripiebant aurum, et non erat finis ornamentis
ejus : aggravata est super omnia vasa concupiscentiæ
sux, de aquis dicitur Ninive, et de fugientibus qui
fugerant, et non steterunt : neque erat qui respice-
ret; et qui non solum fugisse, et non respexisse
contenti, insuper diripiebant argentum, quidquid in
mundo videbatur eloqui : diripiebant aurum quid-
quid præclarum sententiarum erat in doctrina sæ-
culi, ut ornarent Niniven, ut dogmata sua omni-
sensuum verborumque flore componerent. Propter
quod aggravata est Ninive super omnia vasa con-
cupiscentiæ suæ; quanto enim plus habebat multam
auri et argenti possessionem, et variam supellecti-

lem, quæ erat gravis, tanto magis ipsa aggravaba-
tur, quæ gravia diligebat. Unde et iniquitas in Za-
charia super talentum plumbi sedet (*Zach. v*); et
Ægyptii qui erant peccatis graves, demersi sunt in
mare ut plumbum (*Exod. xiv*). Et ex persona pec-
catoris dicitur in psalmo : *Quasi onus grave aggra-*
vatae sunt super me (Ps. xxxvii, 5). Et Petrus qui
ante levis pendulo gressu calcabat **558** undas :
postquam infidelitate aggravatus vorabatur a flucti-
bus, manu Domini sublevatur (*Matth. xiv*).

(Vers. 10.) *Dissipata est et scissa et dilacerata, et*
cor tabescens, et dissolutio genuum, et defectio in
cunctis renibus, et facies omnium^b sicut nigredo ol-
læ. LXX : Excussio, redicussio, et ebullitio, et cor-
dis contractio, et dissolutio genuum, et dolores super
omnem lumbum, et facies omnium sicut adustio ollæ.
Sub metaphora captivæ mulieris, Ninive dissipata,
scissa, lacerata describitur : tabescente corde, dis-
solutis genibus, renibusque contractis, et quod om-
nium habitatorum ejus præ terrore hostium, et ma-
gnitudine metus, facies in ollarum similitudine vi-
deantur exustæ, tabidæ, et pallore deformes. Porro
juxta LXX altius intelligendum est, quid significet
excussio, redicussio. Quid de populo Dei est, et
quasi homo aliquando peccavit, et revertitur ad
pristinum statum, quasi Jerusalem dicitur ei : *Ex-*
ecute pulverem^c pedum tuorum, et consurge, Jerusa-
lem (Isai. lii, 2). Et qui talis est, ut postquam fue-
rit excussus, in sagittas Dei transire mereatur, et a
Domino contra inimicos tendi, canitur de eo : *Sicut*
sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum (Ps.
cxvi, 4). Cumque vestigia ejus quasi ingredientis
super terram aspersa fuerint pulvere, audiet a Sal-
vatore : *Excute pulverem pedum vestrorum in testi-*
monium illis (Marc. vi, 11) : haud dubium quin eos
dicat, qui recipere noluerunt prædicantes. Qui vero
de Ninive cæ, quæ aggravata est super omnia vasa
concupiscentiæ suæ, iste non semel excutitur, sed
frequenter. Et postquam rursus fuerit excussus, et
superficies illius emundata (ne quid intrinsecus sor-
dium maneat), fit etiam ei ebullitio, quæ significan-
tius in Græco dicitur *ἐκθρασμός* : proprie siquidem
ἐκθρασμός in istiusmodi rebus ponitur, cum quod la-
tebat intrinsecus, erumpit in faciem. Unde papulæ
quoque quæ post ægrotationem nascuntur in labiis,
vocantur *ἐκθράσματα*, et sanitatis videtur indicium,
morbum in superficiem prorupisse. Non solum au-
tem hoc remedium adhibetur Ninive, ut excutiat
exire; sed etiam cordis contractio et dissolutio **559**
genuum [*Al. renum*] prædicatur, ut quomodo Pha-
raonis durum et lapideum cor contractum est, quod
quamdiu habuit, Dei populum non dimisit (*Exod.*

is Reginae ope perfecto sensu pristinae integritati
resistitur.

^a Notatum ad Regii cod. marginem, lectione hæc
expuncta, substituendum : *Primum videlicet fugere*
non debuerant.

^b Intererit Victorius eorum ex Vulgata editione et

Hebraico.

^c Unus Reginae ms. *pulverem tuum*, pro *pedum*
tuorum. LXX neque *tuum* habent, sed tantum *ἐ-*
κτινασαι τὸν χόον, quibus et Vulgata editio, et Flo-
rentini penes Victorium mss. concipiunt : quare vo-
ces *pedum tuorum* expunctæ ab eo sunt.

vi et deinceps) : sic et Ninive fractum cor emolliatur et mutetur in carneum, et [Al. ut] rigida genua quæ prius Deo non curvabantur, dissolvantur, et flectantur Deo : ex quo omnis paternitas in cælo et in terra nominatur : et in nomine Jesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium et infernorum (Philip. II, 10). Ut postquam cognoverint creatorem suum, audiant : *Confortamini, manus dissolutæ; et genua debilia, a roborate* (Isai. xxxv, 3). Et dolores, inquit, super omnem lumbum. Jam supra diximus in lumbo coitum significari, et quod omnia opera quæ ad commixtionem pertineant, renum appellatione monstrantur. Grandes igitur in consummatione dolores erunt in renibus : quia draconis omnis virtus in lumbis est (Job. xl, 14), et pro his omnibus^b propter quæ præcessit excussio, redicussio, ebullitio, et cordis fractio [Al. confractio], dissolutio genuum, dolores renum, erit facies omnium quasi adustus ollæ, ut vel igni ardorique sit proxima, vel nitorem amittens olei, nigrescat in carbonum similitudinem, et confusione operiatur æterna, a qua sanctus procul est dicens : *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Ps. iv, 7). Revelata enim facie gloriæ Dei contemplatur (II Cor. in). Et puto, quomodo alia est gloria solis, alia lunæ, alia stellarum, et stella a stella differt in claritate (I Cor. xv, 41) : sic in resurrectione mortuorum, et claritatis inter sanctos, et nigredinis inter peccatores, magnam futuram esse distantiam.

(Vers. 11.) *Ubi est habitaculum leonum, et pascua catulorum leonum, ad quam ivit leo ut ingrederetur illuc catulus leonis, et non est qui e exterreat? Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leænis suis : et implevit præda speluncas suas, et cubile suum rapina.* Pro speluncis et leænis, nidos et catulos Septuaginta transtulerunt, in cæteris idem sensus est. Adhuc autem de Ninive dicitur : quod habitaculum fuerit regum, et aula nobilium ; ad 560^c quomodo perrexerit leo rex Babylonis, id est Nabuchodonosor, et catulus leonis, subreguli quoque ejus, et non fuit qui eis resisteret. Leo cepit sufficienter catulis suis, et necavit leænis suis. Idem videlicet Nabuchodonosor victoriæ cuncta jure possedit, et liberis urbibusque [Al. urbibus] suis, vel certe uxoribus in servitutem captivos tradidit, et implevit præda speluncas suas, sive ut in Hebræo habetur, *foveas suas*, et cubile suum rapina, tam thesauros, quam civitates, auro, argento, vestibus, omni que ornata complens, ut quod Ninive habuerat, Babylonique [Al. Babylon quæ] vicerat, possideret. Quia vero secundum *ἀνα-*

^a In Regiæ ms. *roboramini*, rectius, ut videtur, juxta sensum LXX, qui passiva significatione locum verterunt, quemadmodum et Sophonia II laudatur, et genua debilia, solidamini. Alioqui supervacanea Victorio vox *roborate* visa est, carebantque illa omnes Florentiæ codices. Locus est, inquit, Isaiæ xxxv : *ἰσχύσατε, χεῖρες ἀνεμύνου, καὶ γόνατα παραλυμμένα παρακλίσατε. οἱ ὑπερήφανοι τῆς διαναίας : Confortamini, manus dissolutæ, et genua debilia. Consolamini, pusillanimes, sive, qui mente pusilli estis : locus ex Vulgata Latina immutatus fuit, in qua legitur : Confor-*

γῶνιν, et in Jona, et in hoc Propheta Niniven mundum istum interpretati sumus : et juxta Joannem : Totus mundus in maligno positus est (I Joan. v, 18); postquam mundus pertransierit habitaculum bestiarum, et in quo pascebantur leones, tunc admirantes exultantesque dicemus : ubi est habitaculum leonum^d ad quod ivit leo diabolus, de quo loquitur et Petrus : *Adversarius vester* [Al. noster] *diabolus quasi leo rugiens circuit, quærens quem devoret* (I Pet. v, 8). Et catulus leonis, Antichristus, et omnes doctrinæ perversæ, sermo contrarius. *Audistis, inquit Joannes, Antichristus veniet : nunc autem Antichristi multi sunt* (I Joan. II) : tot enim Antichristi sunt quot dogmata falsa. Et ante adventum Christi non fuit qui exterreret ; sed postquam Dominus noster venit in mundum et Niven ingressus est, vidit quasi fulgur Satanam de cælo cadentem (Luc. x) : et cecidit de cælo Lucifer, qui mane oriebatur (Isai. xl). Venit enim versus Samson ad Allophylos : et dum pergit in *Thamna*, quod interpretatur *consummatio ejus*, ut pauperulam de gentibus duceret *Philiam*, interfecit leonem, cui venerat consummatio, et ille mortuus, comedit mella dulcedinis. Sed et verus David servans oves patris sui, apprehendit leonem, et interfecit eum (I Reg. xvii), et Banajas, qui interpretatur *ædificator Dominus* (I Para. xi) descendit in lacum sæculi istius, qui calentes aquas refrigerare^e consuevit, et interfecit leonem. Et in visione Isaiæ, quæ adversum quadrupedes cernitur, primum de angustia harum dicitur bestiarum : *In tribulatione et angustia leo et catulus leonis* (Isai. xxxv). Iste leo antequam interficeretur a Christo, plurimos cepit in prædam catulorum suorum : et necavit leonænis suis, satellitibus suis, videlicet dæmonis. Vide hereticorum conventicula, et captos multos a leone non quæres. Considera mortuos qui reliquere vitam, et Ecclesias eorum non vocabis ovile pastoris, sed leonis speluncas, quas implevit cadaveribus et sanguine mortuorum. *Posuisti* (ait David) *tembrus, et facta est nox : in ipsa pertransibant omnes bestie nitus. Catuli leonum e rupere et quærere a Deo occur-* sibi (Ps. ciii, 20). Difficile leo invenitur in die, sed semper in noctibus circuit, ut de Ecclesia Christi rapiat, ut escis juxta Abacuc sataretur electis (Abac. i). Denique Judas de ovili Christi fuit, et raptus a leone suspendio suffocatus est (Matt. xxvii). Sed et ille propheta cui præceperat Dominus, ne comederet panes in regione ea, ubi vituli sumi erant, et mentita religio, quia comedit, a leone percussus est (III Reg. xiii). Jeremias quoque de peccatorum

tate manus dissolutas, et genua debilia roborat. Dicite pusillanimes : Confortamini, nolite timere. Propterea vox roborate ab illo deleta est.

^b Duo mss., pro his omnibus prophetiæ, præcessit excussio, etc.

^c Ex Regiæ ms. correximus post Victor. *exterreat*, consentiente Vulgata, ipsaque Hieronymi subnexa expositione. Martian. retinuit *exterreat*.

^d Addit Reg. ms., et pascua catulorum leonum, ad quam ivit, etc.

^e Ad Vulgatæ exemplar addit *Victorius rugiens*.

loquitur : *Percussit eos leo de silva, et lupus usque ad domos disperdidit eos : et pardus vigilavit super civitates eorum. Omnes qui egrediuntur ex eis, capientur* (Jer. v, 6). In quo animadvertit quod nemo rapiatur, nisi qui de civitatibus Dei fuerit egressus. In quarto etiam Regnorum libro (Vers. 17), habitantes in civitatibus Samariæ et nescientes iudicium Dei terræ, interficiebantur a leonibus : donec didicerunt colere Deum, et a leonibus liberati sunt. Ob hanc causam reor, et quodeumque a bestiis captum est, in Dei sacrificiis non offerri (Levit. xxii, 8), et a propheta dicit : *Immundum et captum a bestia, non est ingressum in os meum* (Ezech. iv, 14). Interfectus est ergo leo, et falsis dogmatibus confutatis, de comedente exivit esca, et de forti egressum est dulce (Judic. xiv).

(Vers. 13.) *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum : et succendam usque ad fumum quadrigas tuas : et catulos [Vulg. leunculos] tuos comedet gladius : et exterminabo de terra prædam tuam : et non audietur ultra vox nuntiorum tuorum. LXX : Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens : et succendam in fumo multitudinem tuam, et leones tuos comedet gladius, et auferam de terra prædam tuam, et non audientur ultra opera tua. O Ninive, universa quæ dicta sunt, me auctore, patieris. Ego Dominus succendam usque ad fumum et consumptionem currus tuos, et nobiles quosque atque subregulos gladio faciam devorari. Nequaquam terras ultra vastabis, nec tributa exiges, nec audientur per provincias tuas emissarii tui : sive non audiam angelos, qui præsides tui sunt, pro te deinceps deprecantes. Sed et ad mundum hæc ipsa dicuntur, in quo est multitudo quæ per latam et spatiosam viam pergit ad mortem (Matth. 7), quam comminatur Dominus igne succensam, fumo suæ malitiæ suffocari ex vanitate (Al. bonitate) ejus nimia. Leones quoque comedet gladius, vivens sermo Dei et acutus, et ex omni parte elimatus : nec non pollicetur auferre se de terra prædam ejus, ut nemo exinde capiatur in Ninive, et quasi clemens tollit mala opera et comprimit ea, ne vox et sonitus eorum ultra possit audiri. Unde ait : *Et non audientur ultra opera tua.**

(Cap. III.—Vers. 1 seqq.) *Væ, civitas sanguinum, universa mendacii [Al. mendax] dilaceratione plena : non recedet a te rapina : vox flagelli, et vox impetus rotæ, et equi frementis, et quadrigæ ferventis, et equitis ascendentis, et micantis gladii, et fulgurantis hastæ, et multitudinis interfectæ, et gravis ruinæ, nec est finis cadaverum : et corruent in corporibus suis, propter multitudinem fornicationum meretricis speciosæ et gratæ, et habentis maleficia, quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficiis suis. LXX : O civitas sanguinum, tota mendax, iniquitate plena, non contrectabitur venatio : vox flagellorum, et vox commotionis rotarum, et equi peraequentis, et currus ferventis, equitis ascendentis, et splendentis gladii, et fulgen-*

tium armorum, et multitudinis vulneratorum, et gravis ruinæ, et non erit finis gentibus ejus, et infirmabuntur in corporibus eorum a multitudine fornicationis. Meretrix speciosa et gratu, dux maleficiorum, quæ vendit gentes in fornicatione sua, et tribus in maleficiis suis. Ubi nos posuimus, laceratione plena, in Hebræo habetur PHEREC MALEA (פֶּרֶעַךְ מַלְאָה), quod interpretatus est Aquila, ἔξουχισμοῦ πλήρης, id est, ^b excercivatione plena : Symmachus autem ἀποτομίας πλήρης, quod possumus dicere, crudelitate, vel severitate plena. In altera ejus editione reperi, μελοκοπίας πλήρης, id est, sectionibus carnum et frustis per membra concisissis : denique statim subjecit, ubi indesignens præda est. Porro Hebræus PHEREC (פֶּרֶעַךְ) non excercivationem, pro qua in Aquilæ editione reperi-

*mus, ἔξουχισμόν [M-s. ἀνευσμόν], sed gubernaculum, id est, κυβερνησμόν interpretatus est : ut ostenderet et urbem fuisse regalem, et velut in navicinctarum gentium tenuisse gubernaculum. Describitur autem potentia ejus, id est, Ninive, et sub lamentatione crudelitatis arguitur. Væ, civitas sanguinum, in qua nulla veritas, sed omne mendacium, plena rapina, et laceratione prædarum. Vox flagelli crudelis semper et sævientis imperii, et vox impetus rotæ. Vocem pro sonitu accipiamus : rotam ferventem, per diversa discursum, et equi frementis, et quadrigæ ferventis, subauditur in omnibus, vox. Tam pulchra autem juxta Hebraicum et picturæ similis ad prælium se præparantis exercitus descriptio est, ut omnis meus sermo sit vilior. Nam quod ait : *Et gravis ruinæ, nec est finis cadaverum*, de adversariis intelligamus qui ab eis sunt interfecti. Et corruent in corporibus suis, vel cadent a sua multitudine, dum a se invicem constipantur : vel in cadaveribus corruent interfectorum : ἀπὼν enim et suis, et eorum, utrumque significat. Propter multitudinem, inquit, fornicationum meretricis : quia cum multis gentibus fornicata est, et totius orbis quem subjecerat sibi colebat idola. Speciosæ et gratæ, et habentis maleficia, magos significat : quæ vendidit gentes in fornicationibus suis, et familias in maleficiis suis, id est, quæ in cunctas gentes habuit potestatem. Hæc de Ninive sunt dicta simpliciter. Cæterum si rationabiliter propter pulchritudinis nomen mundum intelleximus (Al. intellexerimus) Niniven, recte mundus, qui in malo positus est, propter multitudinem sagittariorum, et eorum qui velut gladiis homines linguis suis interficiunt, civitas sanguinum dicta est. Unde et consequenter tota mendax, quod ad perversitatem doctrinarum refertur, non habente sermone Dei, ubi caput in ea reclinet, cum perversa dogmata cuncta possideant. Non est qui intelligat aut requirat Deum : omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est qui faciat bonum, non est usque ad unum (Psal. xiii, 2, 3). Quæ quamquam et nunc ex parte flant, ^c tamen in consummatione magis*

^a Ex Regiæ cod. rescribimus tuas, quod ex Vulgata duntaxat editione et Hebræico Victorius reposuerat, qui et pro catulos legit nullo suffragante

ms. leunculos. Martian. ejus retinuit pro tuas.

^b Regia. ms., cervicatione.

^c Cod. Regiæ, tamen magis in commutatione

complentur : quando , multiplicata iniquitate , re-
frigerit charitas multorum (*Matth.* xxiv.) Quanti capi-
piuntur a Nemrod gigante , et venatore sævissimo ,
quia adversum Deum superbiens , plures de saltu
ejus suis pedicis innexit : cujus non atrectabitur a
multis præda , sive venatio. Multos enim habet sac-
tellites , et secum pariter venatores , qui in ejus ve-
natione lætantur , et captivorum^a more ei astant.
Sed et vox flagellorum auditur in mundo , quia
multæ sunt tribulationes justorum (*Psal.* xxxiii) ,
quibus qui flagellantur , clamitant , et doloris magni-
tudinem flebili voce testantur : quando alius dæ-
mone , alius ira , quæ furori similis est , alius libi-
dine , odio , invidia , superbia corripuntur , flagellum
in eis Assyrii regis sonat. Sed et in corporis malis ,
flagellum diaboli intelligimus , de quo ad justum dicitur :
Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo
(*Ps.* xc, 10) : ^b quando viderimus hunc morbo regio
computruisse , et superesse cadaveri suo : alium in-
tercuti aqua , et tumenti natate corpore , crescenti-
busque membris , formam pristini hominis decre-
scere , quod nuper in ^c excetra vidimus : illum puru-
lentias quasdam , et vulnerati damna pulmonis
egerere : istum humore in lapides^d desiccato , urine
amaritudinem , et vesicæ tormenta sentire , non
dubitemus dicere , vocem flagellorum esse Ninive :
licet nonnulli hæc vel ex corrupto aere , vel ex
escarum et corporum diversitate accidere suspi-
centur. Nos qui legimus et febrem increpitam
(*Luc.* iv) , et mulierem quæ per decem et octo
annos a diabolo fuerat ligata (*Ibid.* , xiii) Do-
mino medicante , curatam , sciamus hæc omnia
565 flagella esse Ninive. Unde sequitur : *Et vox*
commotionis rotarum ; dum huc atque illuc genus
raptatur humanum , et incertis per cuncta discursi-
bis ,^e ubi periculum , ubi salus sit , ignoramus : de qua rota et in principio Ezechielis scriptum est
(*Ezech.* i) : in psalmo septuagesimo sexto legimus :
Vox tonitruus tui in rota (Psal. lxxvi, 19). Habet autem
Ninive et equum persequentem , cujus hinnitus ,
et ungula terram fodiens , et pectus æstuans , semper
bella desiderat , loquente Domino contra diabolium.
De longe odoratur bellum : cum saltu et clamore non
parci fugientibus : nec sinit abire terga vertentes ; sed
persequitur ut prosternat , interficiat , conculcet il-

mundi complentur , et paulo post absque negandi
particula cum editis vetustioribus , cujus atrectabitur.

^a Restituimus ad Regii codicis fidem , *captivorum*
more ei astant. Antea minus , ut videtur , recte lege-
batur , *captivorum morte se jactans.*

^b Idem ms. *si quando vidimus hunc , etc.*

^c Pro *Excetra* , editi legunt *in hac terra* ; sed Eras-
mus legi se videtur in mss. codicibus nomen *Excetra* ;
quod in margine notavit , *nuper in excetra*. Constat
itaque juxta fidem omnium exemplarium mss. legendum
excetra , quod *hydram* significat apud Plautum.
Porro Hieronymus abusus est sæpius hoc vocabulo
adversus Rufinum , ut præfatione in libros Paralipomenon
ex Hebræo in Latinum conversos ; præfatione Commentariorum
in Ezechielem , et præfatione lib. ii Comm. in Abacuc , nec non infra , si

lidal [*Al. illudat*]. Est quoque in Ninive et vox
quadrigæ ferventis , quales puto habuisse Pharaonem ,
quæ a Domino submersæ sunt (*Exod.* xiv). Ad hanc
quadrigam quatuor junguntur equi , quatuor scilicet
perturbationes , de quibus et philosophi disputant , et
Maro non tacet , dicens (*Virg.* , vi *Æneid.*) :

Hi cupiunt , metuuntque , dolent , gaudentque...

illis equis et hac quadriga Ninive cuncta perturbat.
Sed et equitis ascendentis vox in ea personat , qui arte
quadam et gyro præparatus ad bellum , non absque pe-
riculo contra se pugnantis incedit. Habet hic eques
sermonis gladium , exactum cote dialecticæ , et rhetori-
cæ artis oleo levigatum : habet arma fulgentia ,
transfigurante se Satana in angelum lucis (II *Cor.*
xi) , quæ arma apostolicæ armaturæ contraria sunt.
Nec mirum si in Ninive vulneratorum multitudo sit ,
cum multitudo sit sagittarum. Et quomodo quatuor
quibus pugnamus et tegimur , sunt scuta virtutum ,
prudentia , justitia , temperantia , fortitudo : ita con-
trario quatuor vitia sunt , stultitia , iniquitas , luxuria
formido , quibus ab hoste percutimur. Quorum singula
pullulantes habent in se , ac multiplices species
sagittarum , quibus inferuntur vulnera , quæ nisi statim
medicina curaverit , sit gravis ruina , atque vitam
tanti essent in Ninive , leviter cadentes et leviter
vulnerati , quanti sunt pro ruinæ pondere , usque ad
inferna demersi. Nec est finis gentibus [*Al. gemitibus*]
ejus : malitia ejus finem non habet : et
quantæ species peccatorum , tot gentes sunt Ninive ,
quæ infirmabuntur in corporibus suis a multitudine
566 fornicationis. Quod licet possit et de eis accipi ,
qui propter res venereas etiam corpore debilitati sunt ,
et cum perditione animæ carnem quoque frangunt
cui serviunt : tamen gentes istæ , de quibus diximus ,
non cadunt , juxta Hebraicum , nisi in corporibus suis ,
et non offendunt (ut interpretatus est Symmachus)
nisi in cadaveribus mortuorum , quæ fornicationis
multiplicatione prostrata sunt. In hoc loco LXX
interpretes , cum secundum Hebraicum posuerimus ,
propter multitudinem fornicationum meretricis , quasi
aliud voluerunt esse principium , ut dicerent :
Præ multitudine fornicationis ; et hucusque finita
sententia , postea inciperent , *meretrix species*

D codicibus Mariani credimus. Unde scire nobis licet ,
Rufinum hydropisi sive aqua intercuti aliquando laborasse ,
quod ante hanc nostram restitutionem omnes ignorabant.
Huc quoque refer verba Hieronymi dicentis Grunium in suo
pure moriurum. MART. — Quod Martian. annotat , ante se
omnes ignorasse , Rufinum , qui sub excetræ nomine irridetur ,
hydropisi , sive aqua intercuti aliquando laborasse , nemo
non jactantiæ accuset , qui nedum laborasse illum aliquando ,
sed et mortuum eo morbi genere ex antiquis monumentis didicere it.

^d Notum erat Antiquis calculi tormentum , ut testis
est Hieronymus. Proinde falsa opinio eorum est qui putaverunt
hunc calculi morbum ignotum veteribus lepram vero existimatum
fuisse. MART. — Regii ms. , *in lapides desecato.*

^e Voces , *ubi periculum* , ignorat Regiæ codex.

et grata, dux maleficiorum. Pro duce maleficiorum, A Aquila et Symmachus transtulerunt, *habens maleficia*. Nec mirabitur Niniven^a scortorum jam esse gratissimam, qui tantam hominum multitudinem cum ea viderit fornicari, et maleficiis illius, et quibusdam incantationibus ad amorem ejus pene cunctos trahi. Hæc vendidit gentes in fornicationibus suis, quæ tollunt membra Christi, et faciunt membra meretricis; et tribus in maleficiis suis. Facit enim amare ea [Al. eas], quæ odisse debuerant, et detestari quæ amare debebant, ut cum decepti fuerint, juxta illud quod scriptum est: *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ* (I Cor. xv, 33), etiam alios malefica arte supplantent. Legi in Scripturis sanctis in bonam quoque partem maleficos accipi: *Et malefici incantantis sapienter* (Psal. LVII). B Sed ad hoc incantat talis maleficus, ut meretricis Ninive amore devinctos ad mentis sanitatem retrahat.

(Vers. 5, 6.) *Ecce ego ad te, dicit Dominus exercituum, et revelabo pudenda tua in faciem tuam, et ostendam in gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam: et projiciam super te abominationes, et contumeliis te afficiam, et ponam te in exemplum. LXX: Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens, et discooperiam posteriora tua super faciem tuam, et ostendam gentibus confusionem tuam, et regnis ignominiam tuam, et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, et ponam te in exemplum. Quia vendidisti, o Ninive, gentes in fornicationibus tuis, et familias in maleficiis tuis, et quasi publicum C prostibulum 567 cunctis divaricasti pedes tuos: propterea ego ipse ad te veniam subvertendam, non mittam angelum, non credam aliis judicium tuum. Discooperiam pudenda tua in facie tua, ut quæ prius non videbas, ante tuum ponantur aspectum. Ostendam gentibus nuditatem tuam, et regnis ignominiam tuam, ut qui tecum fornicati sunt, ipsi te despiciant, irrideant, et contumeliis te afficiant: et eris in exemplum universis te videntibus. Hæc autem omnia sub metaphora mulieris narrantur adulteræ, quæ, cum fuerit deprehensa, producitur in medium, et ante oculos omnium deponitur. Quod quidem per translationem etiam super Jerusalem plenissime in Ezechiele prophetalis sermo describit. Verius tamen et utilius dicuntur ad mundum, ad quem se- D cundum pariter et curandum verus medicus venit e cælo. *Ecce ego ad te, dicit Dominus omnipotens: quia omnipotens sum, possum universos sanare morbos: et quod est aliis impossibile, mihi possibile est. Revelabo posteriora tua in facie tua, id est, virtutes meas, præcepta atque sermones, quas projecisti post tergum tuum: licet non merearis, faciam te videre. Ego enim mandaveram tibi de sermonibus meis, ut semper ante oculos tuos moverentur, ligati essent atque penderent. Tu autem, contempto jubentis imperio, post tua eos vestigia**

reliquisti, ut non solum non faceres, sed nec dignareris quidem videre quod jusseram. Vel certe faciam te videre et intelligere errores tuos, quos ante, cum cæca ferreris et præceps, rebaris esse virtutes. Post hæc etiam gentibus quas vendidisti in fornicatione tua, ostendam nuditatem tuam, ut nequaquam tui amore capiantur, sed videntes sordidum et turpe corpus intrinsecus, cujus primum superficie ducebantur, tecum desinant fornicari. Regnis quoque quæ majora sunt quam gentes, ostendam ignominiam tuam, quam ut haberes, ipsa fecisti. Et projiciam super te abominationem secundum immunditias tuas, ut quomodo immunda es, sic immunda videaris; nec decipias plurimos, qui tibi ante coherentes, unum tecum corpus efficiebantur. Et ponam te in exemplum, ut similitudo formidata 568 pœnæ, similitudinem prohibeat delinquendi (II Cor. v).

(Vers. 7.) *Et erit, omnis qui viderit te, resiliet a te, et dicet: Vastata est Ninive; quis commovebit super te caput? Unde queram consolatorem tibi?* In Hebræo non habetur *caput*, sed nos apposuimus, ut sensus manifestior fieret. Denique Symmachus ita interpretatus est: *Et omnis qui viderit te, recedet a te, et dicet: dissipata est Ninive, quis lugebit cum ea?* Porro Septuaginta: *Et erit, omnis qui viderit te, descendet a te et dicet: Misera Ninive, quis gemet eam? Unde queram consolationem illi: aptantem chordam.* Qui ruinas viderit Ninive, et positam eam omnibus in exemplum, expavescet atque mirabitur, et dicet: *Dissipata est Ninive, quis commovebit super te caput?* hoc est, quis dolebit super te, quis tuus poterit esse consolator? quæ quamdiu potens fuisti, quasi crudelis domina, non miserebaris senis [Al. senum et parvulos]: nec parvulum respiciebas: nec præparasti luctus tui socium, quæ noluit consortem habere regnandi. Qui autem hæc terrena contemnit, et veneficæ [Al. venefica] Ninive maleficia despexerit, nec falsa pulchritudine ejus fuerit irretitus, cum omnem illius turpitudinem [Al. pulchritudinem] intrinsecus viderit, et cœperit odisse quod cæteri diligunt, refugiet et resiliet ab ea, sive, ut a Septuaginta dicitur, *descendet*. Quamdiu enim terrena honoramus, et putamus esse sublimia, velut in quondam superbix culmine sumus, et miramur pulchritudinem Ninive. Cum autem consideraverimus naturam ejus, et omnia corporalia bona, quasi humilia despexerimus, subjicientes nos potentix manus Dei, tunc miserebimur Ninivitis [Al. Ninive]: et omnia terrena bona digna planctu judicabimus, dicentesque: *Misera Ninive, quanti tuis laqueis irretiti sunt, quantos alligatos vinculis tuis tenes! quis, putas, resiliet a te et descendet de superbia tua, et te miseram judicabit? Quod autem ait, quis, non tam pro difficili, quam pro raro debemus accipere, ut sæpe diximus: Quis, putas, fidelis et prudens dispensator (Math. xxiv, 45)? Et: Quis sapiens, et intelliget hæc (Osee xiv, 10)? Et: Quis ascendet in lationem tibi?*

^a Idem ms., *Niniven scortum esse gratissimum.*

^b Ms. *Reginæ, quis gemet te? Unde queram conso-*

montem Domini (Psal. xxiii, 3)? Quis ergo gemet super Ninive? Quis poterit inveniri, qui hoc tabernaculo pręgravatus cum Paulo dicat: *Miser ego, quis me* 569 *liberabit de corpore mortis hujus* (Rom. vii, 14)? Videmus quotidie si cui vicina mors venerit, et intellexerit se vel febre, vel vulnere, vel quolibet genere morborum, de hoc mundo subtrahi, pavere, trepidare, et toto corpore tremescentem in Ninive hęrere complexibus, et a speciosę meretricis corpore vix avelli. Quod autem sequitur: *Unde quęram consolationem, vel consolatorem tibi, qui apert chordam?* adhuc ex persona ejus dicitur, qui resiliet vel descendet [Al. discedet] a Ninive, et dicit: *Misera Ninive, quis gemet eam?* de confusa sæculi hujus conversatione [Al. conversione] disputans, in quo nihil cuiquam potest placere perpetuum: sed quod placuit displicet, et quod displicuerat, rursum placet. Quis itaque poterit talis inveniri consolator? et (ut ita dicam) scriptor lyricus et citharędus qui possit dissonantes chordas ejus in unam harmoniam contrahere, et vocalem in laudes Dei efficere concentum? Hoc quod exposuimus, qui *apert chordam*, vel *apertantem chordam*, et Gręce dicitur, ἀπερσαι χορδῶν, nec in Hebraico, nec in cęteris invenimus translatoribus, sed pro eo alterius sermonis exordium: *Numquid melior es ab Amon quę habitat in fluminibus?* Unde videtur mihi magis cum posterioribus copulandum.

(Vers. 8 seqq.) *Numquid melior es ab Amon* [Vulg. *Alexandria populorum*], *quę habitat in fluminibus? aqua in circuitu ejus, cujus divitię mare, aquę muri ejus, Ethiopia fortitudo ejus et Ægyptus, et non est finis; Africa et Libyes fuerunt in auxilio tuo. Sed et ipsa in transmigratione^a ducitur in captivitatem; parvuli ejus elidentur* [Vulg. *elisi sunt*] *in capite omnium viarum, et super inclytos ejus sortem mittent* [Vulg. *miserunt*], *et omnes optimates ejus affigentur* [Vulg. *confixerunt*] *compedibus. Et tu ergo inebriaberis, et eris despecta: et tu quęres auxilium tuum ab inimico, omnes munitiones tuę sicut ficus cum grossis suis, si concussę fuerint, cadent in os comedentis. LXX: Apta chordam, pars Ammon, quę habitas in fluminibus, aquę in circuitu ejus, cujus principium mare est, et aqua muri ejus. Ethiopia fortitudo ejus et Ægyptus, et non est finis sugę tuę.* ^b *Phut et Libyes facti sunt auxiliares illius, et ipsa in transmigrationem ibit captiva, et parvulos illius allident in principio viarum ejus, 570 et super omnia inclyta ejus mittent sortem, et universi optimates ejus alligabuntur compedibus: et tu inebriaberis, et eris despecta, et tu quęres ibi ut stes ab inimicis^c tuis; omnes munitiones tuę ut ficus, quę grossos habent, si commotę fuerint, cadent in os comedentis. Pro eo quod in Septuaginta legitur, *Apta chordam, pars Ammon*, et cęteri inter-*

^a Idem vs., in transmigratione *fruetur in captivitatem.*

^b Ad Gręcum fere Vatic. exemplaris textum, prætermisso Phut nomine, legit Reginę ms., et *Libyes acci sunt consolatores illius.*

^c Voculam *tuis*, quam neque in Gręco norunt quę-

pretres transtulerunt: *Numquid melior es ab Amon?* Hebręus qui me in Scripturis eruditus, ita legi posse asseruit: *Numquid melior es quam No, Amon?* et ad, Hebraice no dici *Alexandriam*: *amon* autem, *multitudinem*, sive *populos*, et esse ordinem lectionis: *Numquid melior es ab Alexandria populosa, sive populorum, quę habitat in fluminibus, aqua in circuitu ejus?* Non quod eo tempore Alexandria vocaretur, quippe quę longo post tempore ab Alexandro Magno Macedone nomen accepit; sed quia sub nomine primo, id est, *No*, semper Ægypti metropolis fuerit, et abundantissima populis. Denique et qui res gestas Alexandri memorię tradiderunt, principem causę Ægypti autumant. Sed et propheta *Jeremias, Amon*, sive *No, Alexandriam*, intelligens in visione contra

B Ægyptum, ad quam dicit: *Vitula formosa Ægyptus, stimulator ab Aquilone veniet ei* (*Jerem. xlv, 20*), hęc quoque manifestius addit: *Confusa est filia Ægypti, tradita est in manu populi Aquilonis, ait Dominus virtutum Deus Israel. Ecce ego visitabo super amon menno* (אֲמוֹן מֵנּוֹ), id est, *super tumultum* [Al. *tumulum*] *de Alexandria* (*Ibid., 24 seqq.*: *amon* enim, ut diximus, *populos*: *men* præpositionem de significat: no autem *Alexandriam*). Et *visitabo*, inquit, *super Pharaonem, et super Ægyptum et super deos ejus,* ^d *et super reges ejus, et super Pharaonem, et super eos qui in eo sperant, et dabo in manus gentium animas eorum, et in manu Nabuchodonosor regis Babylonis, et in manu servorum ejus.* Dicitur itaque ad Niniven: *Numquid populosior es, aut potentior Alexandria?* Et describitur situs Alexandria, quę super Nilum et super mare posita hinc inde aquis et fluminibus ambiatur. *Aqua in circuitu ejus, cujus divitię mare: aquę muri ejus*; hinc enim rivo Nili, inde lacu Mareotico, ex alia parte mari cingitur. Quod autem 571 *Æthiopia et Ægyptus, et Africa pro quo in Hebręo ponitur frut* (פֶּרֶט), et Libyes in præsidio ejus sint, ipse situs provinciarum et urbis ostendit. Et hęc igitur quam meus, inquit propheta, sermo describit, capietur a rege Babilonio, et idem tuus atque illius vastator erit. Quę Josephus quoque Judaicę scriptor historię in libris suis refert. *Parvuli ejus allidentur in compitis* (Al. *compedibus*), *nobiles ejus dividuntur sorte victoris, et potentissimi quondam principes captivi ducuntur* D *in catenis. Cum ergo hęc passura sit Alexandria, et tu, o Ninive, de eodem bibes calice, et inebriaberis, et consopita jacens despicietis, et in tantam venies necessitatem, ut a Babiloniis, sive contra Babilonios, ab inimicis tuis auxilium roges. Omnia arma tua et muri^e in sublime porrecti, et altitudines turrium, quas nunc inexpugnabiles putas, et viri fortes bellatoresque tui, primitivis sicis comparabuntur, quę si concussę fuerint levi tactu, in*

dam exemplaria, ms. Reginę respicit.

^d Verba, et *super reges ejus, penes Martiam desunt.*

^e Mss. Reginę, et *muri, quos in sublime porrectis, altitudines, etc.*

cadent devorantis. Nam quod apud Septuaginta legi-
tur: *Apta*, sive *componere chordam*, adhuc ad Ninivea
dicitur. Et est sensus: Inordinatum et incompositum
tuum, et in diversa discrepans, in chordarum simili-
tudinem *apta*, Ninive, quia nihil tibi proderit spe-
cies et magnitudo tua, quæ præcipua habere te cre-
dis, nisi te aptaveris ad canendum. Considera enim
[*Al. ergo*] omnem partem sortis filiorum Ammon,
et quæcumque æstimantur possidere bona, quomodo
eos non defecerint, ne irent in captivitate, et ne
parvuli eorum alliderentur in viis. Quid ei profue-
runt flumina, juxta quæ posita est urbs Ammon?
Quid, exceptis luminibus, tanta puteorum et fontium
multitudo, incipiens a mari Mortuo, et vallans re-
gionem ejus? Quid ei præbuere præsidii Æthiopia
et Ægyptus, quondam fœderati ejus? Quomodo ergo
illam non juvit auxilium sociorum: sic nec tuus, o
Ninive, fugiendi finis erit, sed huc atque illuc vasti-
beris. Quod loquar de Æthiopicis, et de Ægyptiis
572 qui præsules fuerunt filiorum Ammon, cum
etiam Libyes ei fuerint fœderati? Et hæc igitur du-
cetur in captivitatem, et parvuli ejus, quia ingredi
non valebant, interficiantur in viis ante parentum
ora prostrati, et omnes opes ejus forte a victoribus
dividentur. Nec quisquam de principibus evadet,
quia ferro et compedibus viuentur. Et tu ergo, o
Ninive, inebriaberis, et dives quondam ac speciosa,
quæ tantos amatores habebas, despiceris ab omni-
bus, et inimicis persequentibus, quæres requiem, et
non invenies. Omnes bellatores tui et universa auxilia
prædæ hostibus erunt, et sine ullo labore capientur
in similitudinem grossorum ficus, quæ concussæ non
in terram, ne saltem parvus labor sit colligentium,
sed statim in os devorantis cadent. Hæc dicta sint
παρρησιαστικῶς juxta Septuaginta interpretes: semel
enim propositum nobis est, et Vulgatam editionem
sequi, ne aliquam a excetra et Sardanapalo repre-
hendendi occasionem præbuisse videamur. Cæterum
non satis mihi videtur congruere exemplum eversio-
nis Ninive cum filiis Loti, qui vocantur *Amman*. Pri-
mum enim ^b *Ammon* dicitur (*Genes. xix*), et non

Amman: deinde *Ammana*, quæ nunc vocatur *Phila-
delphia*, non est sita super flumina, nec opes illius
de mari congregantur: quippe quæ mediterranea
sit, nec aquæ sunt mari ejus, nec habet Æthiopiani
et Ægyptum et Africam et Libyes fœderatos, cum
hæc omnia et juxta potentiam, et juxta exemplum,
et juxta descriptionem loci et regionis, et amicarum
gentium, magis Alexandriae capienda sint: et num-
quam potentissima civitas Ninive minori Philadel-
phiæ comparata, audiret a propheta: *Namquid melior
es? Cui autem dicitur: Namquid melior es*, ostendit
minor esse ea cui comparatur, et non debere eam
indigne ferre si capta sit, cum major et firmior et po-
tentior tam natura loci, quam viris fortibus, ab
eodem sit hoste superata. Quia vero Niniven et
B 573 mundum istum interpretati sumus, præcipitur
ei ut aptet et componat chordas suas, et se ad lugu-
bre carmen parat: pars enim filiorum Ammon quæ
multo melior fuerat quam Ninive, et habitaverat su-
per flumina, quia in errore deprehensa est, pœnas
eam sui sceleris popendisse. Ac primum juxta histo-
riam Alexandriae dicendum, quod *Ammon* interpre-
tentur *populi*, et sit sensus juxta leges allegoriæ:
Considera populos Ecclesiæ quæ habitat super am-
nes^c prophetarum, et habet doctores in circuito
suo, quorum de ventre manant flumina, cujus ini-
tium est mare. A lectione quippe Legis, quæ sine
ligno Christi amara est, in similitudine^d Merrhæ ad
ejus mysterium pervenitur, quæ habet Æthiopiam
in fortitudine: Æthiopia quippe præveniet manus
C ejus Deo (*Ps. lxxvii*): et Ægyptum in quam Domi-
nus venit in nube levi: et Libyos qui ante habitabant
in arenibus, et postea facti sunt in auxilio ejus. Et
hæc ergo si non se attenderit, et omni diligentia cu-
stodierit cor suum, captiva ducetur, et planget filios
suos. Parvuli quoque ejus, qui adhuc in principiis
viarum sunt, nec ad medium itineris pervenerunt,
elidentur in ipsis principiis suis: et hostes sævissi-
mi præclara quaque ejus sorte sibi dividere festi-
nabunt, et optimates quos principes et præpositos
intelligere possumus, viectos catenis, et gravissimo

^a Marianus Victorius addit, exemplarium Brixiano-
rum ope subnixus, *ne excetra et Sardanapalo aliquam*,
etc. Nomen tamen *excetra* in nostris codicibus mss.
nequaquam reperire potui. Sed perspicuum est, no-
mine *excetra* sive *hydræ* et *Sardanapali*, Rufinum
sæpius ab Hieronymo notatum. MART. — Iisdem plane
verbis, quibus Rufinum notare vulgo dicitur,
scribit infra prologo secundi libri in Abacuc: *Sibilet
igitur excetra, et Sardanapalus insultet, turpior vitiiis
quam nomine*. Nec tamen occurrit uenti ex Hierony-
mi adversariis, nisi si Rufinus ille est, qui turpitudi-
nem sonaret nomine. Interim vocem *excetra*, quam
Martianus respuit, nostrorum Brixianorumque pe-
nes Victorium codicum ope restitimus. Persuasit et
simile quod modo laudavimus, testimonium, aliaque
propemodum innumera, quibus *excetra* Rufinus abs
Hieronymo dicitur.

^b Codex Regiæ: *Primum enim Amman dicitur, et
non Ammon: deinde Amman, quæ*, etc. Martian. con-
sulendum monet Stephanum de Urbibus ad *Ἀμμαῖν*.

^c Sic ad Regii cod. Idem correximus, pro quo
Martianus mendose retinuit *omnes prophetas*. Emen-

daverat vero et Victorius pridem Brixianorum codi-
cum monitu *amnes pro omnes*: Exponit enim, ait,
mystice de Alexandria illa verba: *Namquid melior
est ab Ammon, quæ habitat in fluminibus? Aquæ in cir-
cuito ejus: cujus dicitur mare, aquæ mari ejus*. As-
seritque Alexandriam Ecclesiam significare, ejusque
amnes, seu flumina, esse prophetas, et doctores.

^d Correximus *Merrhæ*: pro quo vitiose lectum ha-
ctenus *myrrhæ*. Etenim sicut Merrhæ fontem pro-
pter aquarum amaritudinem attingere Hebræi non
poterant, priusquam lignum in aquas injecisset Mo-
yses, quod eas in dulcedinem vertit, Exod. xv, vers.
23 et seqq., sic lectio legis sine ligno crucis amara
est in similitudinem Merrhæ. Hac comparatione alias
utitur Hieron. ut Epist. 125 ad Rusticum, ubi cum
quoque locum emendavimus: et in Præfat. Epistolæ
ad Algasiam, ubi *Mitte*, inquit, in *Marrâ lignum Cru-
cis*. S. quoque Paulinus, poem. xvii.

Sicut antiqui manibus prophetarum
Per sacramentum Crucis, nuda misce
Dulcuit ligno, posuitque tristes
Merræ liquores.

compedum pondere præpeditos, trahent in captivitatem. Et tu ergo, Ninive, homines videlicet infideles, homines mundo penitus inhærentes, senties supplicia, et consopieris calice meo, cum illi quoque biberint qui de mea parte [Al. sorte] fuerant, et suo vitio corruerunt. Et despiceris a me : quæres finem inter vitia et perturbationes quæ te prement, et nihilominus stationem et finem malorum reperire non poteris ; sed et omnes voluntates tuæ et dulcedines, et potentiaæ sæculares, et dogmata quæ tibi videbaris habere firmissima, devorabuntur a comedente, **574** de quo per parabolam dicit Samson : *De comedente exivit cibus, et de forti egressum est dulce* (Judic. xiv, 14) : tunc enim fortia quæque tua, et quæ dulces fructus spectantium oculis promittebant, ad primam arboris concussionem ruent in os diaboli devorantis, a quo semper Ninive tenta fuerat et possessa. Porro quod prætermisimus : *Et non est finis fugæ tuæ*, quia ad Niniven dicitur, et inter ea quæ de Ammon scripta sunt, positum est, et videtur extraordinarie in alieno loco insertum, quasi per ὑπέβατον referamus ad Niniven, ut sit ordo : Et inehriaberis, et non est finis fugæ tuæ, et eris despecta, et cætera quæ dicuntur ad Niniven. Et interpretabimur non esse finem fugæ Ninive a Deo : quia semper profectum habeat in fugiendi, et numquam velit consistere, secundum illud quod supra diximus : *Et ipsi fugientes non steterunt, et non erat qui respiceret*. Et dicemus, ideo Scripturam sanctam his difficultatibus esse contextam, et maxime prophetas, qui ænigmatibus pleni sunt, ut difficultatem sensuum, difficultas quoque sermonis involvat : ut non facile pateat sanctum canibus, et margaritaæ porcis, et profanis sancta sanctorum. Quod si voluerimus Ammon interpretari super filiis Loth, dicamus Loth habuisse ex duabus filiabus duos filios, Moab et Ammon, quorum senior *Moab* interpretatur *ex patre*, sive *aqua paterna* : junior vero *Ammon*, vel *filius generis mei*, vel *populus noster* (Genes. xix). Et arbitror quomodo [Al. quemadmodum] qui ex Juda natus fuerat propter peccatum dicitur ad eum : *Semen Chanaan, et non Juda* (Dan. xiii, 56). Et in Ezechiele ad Jerusalem peccatricem [Al. meretricem] : *Radix tua et generatio tua de terra Chanaan, pater tuus Amorrhæus* [Al. Chananæus], et *mater tua Cethæa* (Ezech. xvi, 5) : sic eos quicumque fuerunt de priori populo, hoc est, de Judæis ; et de juniore, id est, de nostris, Moabitas et Ammonitas figuraliter appellari. Et qui de-

^a Subsequentem versiculum, *Sol ortus est*, etc., ms. Regina tacet. Confer Hieronymum sub hujus sectionis finem.

^b Rectius, ut videtur, in Regio ms. *oppila*, quod est, *occlude*, pro *obline* Nam et Hieron. in subnexa expositione interpretatur, *vecies robustissimos, quibus oppilant et claudant portas sensuum*. Græce tamen est *κατακράτησον*.

^c Exponit, inquit Victorinus, ea prophetae verba : *Aquam propter obsidionem hauri tibi. Exstrue munitiones tuas ; intra in lutum, et calca, subigens tene laterem*. Ex quibus nemini dubio vertetur, hanc veterem lectionem falsam esse. Propterea nos ex cun-

clinaverunt a patre suo (Loth quippe *declinatio* interpretatur) **575**, pænæ subjiciendos et passuros omnia quæ supra exposuimus. Si autem ab his qui sancti quondam fuerant. Dei severitas incipit, et illa quæ habitabat inter flumina, gehennæ igne purgabitur : quanto magis Ninive quæ ante non habuit legem, nec recepit jugum præceptorum Dei, propter superbiam suam ad extremum in os corruiet devorantis !

(Vers. 13 seqq.) *Ecce populus tuus, mulieres in medio tui : inimicis tuis adaperitione penduntur portæ terræ tuæ : devorabit ignis veces tuas. Aquam propter obsidionem hauri tibi : exstrue munitiones tuas, intra in lutum, et calca : subigens tene laterem. Ibi comedit te ignis ; peribis gladio, devorabit te ut bruchus : congregare ergo ut bruchus : multiplicare ut locusta. Plures fecisti negotiationes tuas, quam stellæ sint cæli : Bruchus expansus est, et avolavit. Custodes tui quasi locusta, et parvuli tui quasi locustæ locustarum, quæ considunt in sepibus in die frigoris. ^a Sol ortus est, et avolaverunt, et non est cognitus locus earum ubi fuerint. LXX : *Ecce populus tuus quasi mulieres in te, inimicis tuis aperiendo aperientur portæ terræ tuæ : comedit ignis veces tuas. Aquam obsidionis hauri tibi, ^b obtine munitiones tuas : ingredere lutum et concalcare in paleis, obtine super laterem. Ibi comedit te ignis, disperdet te gladius, et comedit te quasi locusta aggravaberis quasi bruchus, multiplicare ut bruchus : multiplicasti negotiationes tuas sicut stellas cæli. Adhuc ad Niniven textitur dicentis eloquium : Non mirum si fortes et pugnatore tui in similitudinem grossorum ficus, statim in os decidant devorantis, cum populus tuus effeminatus sit, et resistere nequeat. Pendunt ergo portæ tuæ, et patebit **576** civitas hostibus, robustissimos veces quibus claudebantur portæ, consumet ignis. Hauri igitur aquam, et cura ne potus desit obsessæ ^c munitioni : lateres confice, ut interrupta murorum struas, prope est enim obsidio. Et cum hæc omnia feceris, quasi a bruchohumus, ita a gladio devoraberis. Sed et cum multiplicata fueris ut bruchus, et ut locusta in unum pariter congregata, et congregaveris sicut astra cæli divitias tuas, sicut locustæ et bruchus, et parva genimina locustarum, quæ vocantur attelabi [Al. adtelebi], sole incalescente, avolant, nec reperiuntur : sic tu dispergeris et fugies. Natura enim hæc locustarum est, ut in frigore torpentes, per calorem volitent. Porro ^d attelabus quem significantius *comessorem***

ctis Florentiæ, Brixiaque codicibus, pro *munitioni*, restitimus, *mini turres*. Quæ correctio optime respondebit illis verbis : *Exstrue munitiones tuas* : sive, ut vertere Septuaginta : *Obline munitiones tuas* ; incongrua alioqui locutio esset, obsessam dicere munitionem. Dum autem ait, *obsessæ*, intelligitur ex superioribus civitati.

^d Idem ait : Egregie Hieronymus differentiam inter locustam, attelabum et bruchum explicat : *ne quis bruchum erucam brassicas corrodentem, uti Senecæ in Etruria vocant, esse putarent. Est autem bruchus, qui a Septuaginta βρούχος similiter dicitur, et ab Hebræis תרין parva illa locusta absque aliis signis,*

interpretatus est Aquila, parva locusta est inter locustam et bruchum, et modicis pennis reptans potius quam volans, semperque subsiliens: et ob hanc causam ubicumque orta fuerit, usque ad pulverem concta consumit, quia donec crescant pennæ, abire non potest. Hæc juxta Hebraicum, propter lectoris faciliorem intelligentiam, ipsa Scripturæ calcans vestigia, manifestius explanavi. Dicam autem et juxta LXX cœptam τροπολογίαν sequens, primum breviter, id est, quasi in epitome, et postea latius de singulis disserens: Populus tuus, o Ninive, homines videlicet sæculares qui proprie vocantur populus urbis Assyriæ, ita passionibus enervati sunt, et vitiis elanguerunt, ut imbecillitati mulierum comparentur; nihil enim in animabus suis forte, nihil robustum possident et virile. Unde inimici prævalentes adversum eos, aperuerunt omnes sensus 577 eorum, et per corporales januas introgressi sunt. Et signanter sensus corporum, ostia Ninivitiæ terræ appellantur. Habent autem ex prima Dei conditione etiam hi qui se vitiis manciparunt, occasionem cognoscendi Deum, quasi robustissimos vectes, quibus oppilent et claudant portas sensuum. Sed et ipsos consumet ignis, ^a qui a sagittis est alatus ardentibus, quamobrem dicitur ad Niniven: *Hauri tibi aquam*, et asperge te sermone aque ratione, et occasionibus intelligendi Deum, exercendarumque virtutum, quæ tibi insitæ sunt, abutere ad præliandum. Verum tu dissolutis manibus, id est, operibus voluptatis, quidquid in te habueras roboris, perdidisti: quamobrem convertere, et age pœnitentiam, et rursus obtine munitiones tuas. Et quia semel ingressa est lutum, et clausa es corpore (quod quasi terra et paleis et aqua, ita carnibus, sanguine, venis, nervis, ossibusque compactum est), sustine injuriam et necessitates corporis: et conculcare ab inimicis, et omnia ad conficiendam carnem, quæ pœnitentia digna sunt, patere. Semel enim assumens lutum, et paleas et inanibus hujus sæculi negotiis involuta, debes per injuriam sponte calcari, et tamen noli salutem penitus desperare: esto confidens, et corpus, id est, laterem tuum propter assumptum sermonem quasi aquam ^b in servitatem redige, et subjice tibi, ut domineris lateri tuo: alioquin nisi hoc feceris, vivax te ^c postea flamma consumet, vel in pœnam per gehennam, vel ardentibus inimici jaculis suscitata: et non solum igni vastaberis, sed gladius quoque te comedet quasi locusta terræ virentia. Et hoc patie-

Aris si non fueris super laterem, tuoque pondere prægravata, et omnem perdens volatum, tota detraheris in terram, sicut bruchus repente in terram cadit, cum lasso [Al. lassus] vola u ultra ire non quiverit. Habeto itaque virtutes tam innumerabiles, ut bruchus: ne ita pondere tuo ad terram detraharis, ut bruchus. Quæ universa perpessa es, quoniam multiplicasti tibi divitias et negotiationes diversorum dogmatum, putans eas clariore esse stellis, et magis fulgere quam cœli sidera. 578 Hæc, ut dixi, ad comprehendendum sensum a nobis dicta sunt breviter: nunc ad exordium capituli revertentes, singula ut possumus, explicemus. Quis non dicat speciosam Niniven, animam natura pulchram, luxuria et voluptatibus hujus sæculi delinitam, in muliebres delicias pervenisse, et virilitate perditam, elanguisse in feminam? Si enim justus anima in perfectum virum veniens, et conditionis suæ servans rigorem, adhærensque Deo, unus cum eo efficitur spiritus: cur non econtrario anima quæ amat mundum, unum cum mundo fiat, et in mollitiem redacta femineam, virilem perdat [Al. perdiderit] rigorem? Ego puto ob hanc causam in Exodo præcipere Pharaonem, ut omne masculinum quod natum est Hebræis, mittatur in fluvium, et omne femineum vivificetur (Exod. 1). Neque [Al. Numquid] enim poterat rex Ægyptius qui dicit alibi: *Mea sunt flumina, et ego feci ea* (Exod. xxix, 2), quidquam aliud nisi hoc jubere, ut quodcumque est Hebræorum [Al. Hebræum est], et eorum, qui per sæculum istud transeunt, forte et virile, mittatur in aquas, et per fluentia earum deferatur in mare. Et econtrario quidquid femineum et molle, et formosum videretur in hoc sæculo, hoc vivificetur, adolescat et generet. Simulque considera quod Ægyptius imperator viros Hebræorum non possit occidere, nec eos qui jam egressi sunt de infantia, sed quorum ætas adhuc tenera est, et molle corpus, et profectus incipiens: scit non posse nutriri feminas, nisi interfecti fuerint masculi. Vult itaque in Hebræis quidquid forte est et virile, hoc gurgite sui fluminis suffocare, ut quæ feminea sunt, liberius sola succrescant. Quod autem sequitur: *Inimicis tuis apertione aperientur portæ terræ tuæ*, intelligere poteris, assumens de Jeremia testimonium, in quo scriptum est: *Ascendit mors per fenestras vestras* [Al. nostras] (Jer. ix, 21). Quodque per Jeremiam in fenestris, hic in portis asseres demonstrari, et has ipsas ad sensus referes. Sciens enim sermo divinus duplices esse sensus, ad distin-

gryllis vocalibus simillima, in terræ foraminibus sese abdens, et ad pastum egrediens. quam Reatini ab atro Maurorumque colore, *Morulam* vocant. Arrodit enim mirum in modum hujusmodi insectum, quidquid virens invenerit. Ἀττάλας autem parva illa locusta, quæ in campis et segetibus, messe facta, subsiliit: volare enim ut locusta nequit. Reatini a saliendo *sallippulum* appellant. Septuaginta tamen, quod est Hebraice ארובה, id est, locusta, Ἀττάλας hic reddiderunt: ארובה autem tam ipsi, quam Hieronymus locustam verterunt: quod idem fecerunt Ecclesiastæ xii de verbo ארובה, ut ibi diximus. Sicut autem

attelabus inter bruchum et locustam medius est: ita apparet locustas nominasse majores illas, quæ facto volatu, gregatim tanta multitudine ad populandas segetes et virentia quæque contendunt, ut cælum veluti nubibus quibusdam obductis, obscurant, et solis radios terræ auferant.

^a Ms. Reginæ, qui sagittis est vallatus ardentibus.

^b Martian. vocem aquam præternittit.

^c Regin. m.s. paulatim. pro postea.

^d Deerat vox terræ. Id genus alia infra restituimus.

cientem malorum sensuum, in Proverbiis ait: *Ser-*
sum diuinum inuenies. Sensuum autem hic non acci-
 pias pro animo et mente, quæ Græce νόος dicitur,
 sed pro *αισθησι*, a quæ et quinque sensus noncu-
 pati sunt, 579 visus, odoratus, gustus, tactus, au-
 ditus. Portæ itaque terræ Ninive, corporales sensus
 intelligantur: portæ autem Ierusalem celestis, om-
 nis sensus diuinus et de superis veniens. Has por-
 tas Ninive aperit populus ejus per viam et audi-
 turam, et omnes reliquos sensus, quasi per latam et
 spatiosam viam quæ ducit ad mortem (Matt. vii),
 corporales quærens capere voluptates, quibus clau-
 dunt homines Dei portas suas, obturantes aures, ne
 audiant iudicium sanguinis, claudentes oculos sine
 ne videant iniquitatem, obturantes nares, ne un-
 guenta prima in effeminationem animæ suæ odore
 suscipiant: claudentes os gula, et ^a ventri auido,
 et a tactu molli retrahentes manus suas, ne ad libi-
 dinem venter exarsans, in femineos ardentem ani-
 mam cogat amplexus. Qui autem homines Dei sunt,
 aperiant sensus suos, id est, portas celestis Ierusa-
 lem, ut ad eos ingreditur sermo Dei. Malorum
 portarum illud exemplum est: *Qui exaltas me de*
portis mortis. Bonarum hoc: *Ut omnium omnes*
laudes tuas in portis filie Sion (Psal. cx, 15). Quan-
 do videris amatorem voluptatum magis quam ama-
 torem Dei, et luxuria dedita, statim de eo dicitur:
 inimicis suis aperuit portas terræ suæ, non enim
 amicis animæ suæ, sed inimicis aperiant portas ter-
 ræ Ninive. Quod si et hi qui principes putantur in
 populo, eandem fecerint, de his quoque dicere non
 timebis: *Duces populi mei de domo deliciarum sua-
 rum eieci sunt.* Si autem videris eos voluptatibus,
 et hinc inde ambiente luxuria prædeditos, nullam
 habere misericordiam in pauperibus, nec de populo
 Dei esse sollicitos, aptabis eis quod sequitur: *Qui*
dormiunt super lectos eburneos: et sumunt voluptate in-
stratis suis: qui comedunt hederas de gregebibus, et vitu-
los lactentes de armentis: qui bibunt defœcatum vi-
num, et primis unguentis delibant: et non patie-
bantur quidquam super contritione Joseph (Amos vi, 4).
 Porro quod dicitur: *Comedit ignis vectes tuas,*
 hujusmodi est: Si quid naturalis boni in anima
 tua videbatur esse, quod in similitudinem vectium,
 hostes qui per portas sensuum tuorum conabantur
 irrumpere, prohibere posset et repellere, hoc Ba-
 bylonio igne succensus est. Nec non, 580 *aquam*
munitionis atrahere tibi, de sermone Dei dicitur, ut
 circumdet sibi quasi murum firmissimum Scriptu-
 rarum doctrinam atque rationem, ne ad interiora
 ejus possit hostis irrumperere. *Obtine, inquit, mun-*
itiones tuas. Quidquid in te habes per naturam bo-
 num, et optimi conditoris in te servat exordium,
 hoc infelix anima Ninive, in defensionem tui tene,
 nec patiaris de principali (ἀγρονικῶν) cordis effluere.
 Quod autem post hæc additur: *Incede [Al. incide]*
in lutum, et conuolare in sepe: affas forsitan as-

timet dici de anima, quæ infixæ in lato corporis et
 palcis hujus mundi, vacuis scilicet et caducis, tota
 se versans [Al. serviens] concutetur a dæmonibus.
 Mihi autem videtur hoc ad eam dici: Sustine tenta-
 tiones, injurias, quibus tradita es: pœnas quas me-
 rito tuo pateris; quia si super vœta hujus mundi et
 fragilia graderis negotia, seias te pro remedio sus-
 tinere, si tamen obtinueris super laterem, et car-
 nem animæ imperio subjugareris. Denique requi-
 tur: *Ibi comedit te ignis.* Si non fueris super late-
 rem, et dominationem non habueris in carnem, sed
 manseris in latere, et amaveris paleas, et in carne
 juxta carnem vixeris, non solum ardentia inimici
 jacula te vorabunt; sed et gladius ejus interficiet,
 et in similitudinem locustarum, quidquid in te vi-
 rens videbatur, et naturæ bono sponte germinans,
 avaro dente consumet [Al. a bruchus rodente consu-
 metur]: et quasi bruchus volatu perditio: et grava-
 tus pondere suo: ita et tu gravata onere peccato-
 rum, detraheris in terram. Igitur ne talia et tanta
 patiaris, multiplicare ut bruchus, et quantum ille
 habet numerum, tantas tu habeto virtutes. Quæ
 enim multiplicasti negotiationes tuas, et omnigenæ
 (quasi celestia cuperes possidere) per fas et nefas
 perituras tibi diuitias congregasti, debe: multitudi-
 nem peccatorum multitudine exæquare virtutum.
 Supra juxta Hebraicum usque ad istum locum veni-
 sam, ubi dicitur: *Sol ortus est, et avolaverunt: et*
non est cognitus locus earum ubi fuerint. Et quid
 mihi videretur in contextu ipsius sermonis dixi.
 Nunc quia LXX proprii sensus videntur habere
 principium, posito eorum testimonio, cœptæ expla-
 nationis ordinem sequar.

581 LXX: *Bruchus irruit, et exolat: existit*
quasi attelabus commixticium tuus, sicut locusta que
ascendit super sepe in die gelu: sol ortus est et ex-
siliuit, et non cognovit locum suum. Væ illis. Videtur
 mihi multitudo Ninive atque rectoris, sine ordine
 hinc inde commixta, et quæcumque impetus intelli-
 ruens, bruchus comparari, parvo animali et innume-
 rabili, et qui medicum quid [Al. quidem] se videri
 tur elevare a terra. Sed et [Al. alius] attelabus qui
 Græce dicitur *συμμετρός*, et Latine translatus est in
 commixticium, quem nos possumus vulgus ignobilis,
 et de diversis gentibus hinc inde populum congrega-
 tum intelligere, id est, non cives, sed peregrinos.
 Unde et populus Israel qui egrediebatur ex *Ægypto*
πολὴν συμμετρός, hoc est, *Ægyptiorum*, et *Æthio-*
pum, et variorum gentium habuisse narratur. Et hic
 ergo, ut ita dicam, *mixticium* Ninive, confertur exi-
 stenti attelabo et locustæ, quæ in die frigoris eo quod
 avolare non possit, residet in sepe, et postea, ante
 sole, et illius ardore calefacta exsiliat, et ad alias
 regiones avolans, nequaquam meminere sepe, in
 qua tempore frigoris sederat. Hæc παραπαρασῆς, ut
 ipse prophætæ sermo facilius possit intelligi, dicitur
 sint. Cæterum dubitare non poteris, multitudinem

^a In Reg. ms., et ventris aditum.

hominum, quos per latam viam pergens, versator in mundo, bruchum dicere, cum videris eos totos terras deditos, sententiæ levitate hac illucque discurrere, et ad sublimiora volare non posse. Cerne Romam et Constantinopolim cum priori nomine inopiam pristinam commutantes. Vide Alexandriam Ægypti caput, et cum fuerit vel pro penuria annonæ, vel (quod pudori sit et robori) ^a propter aurigas et mimos et histriones seditio concitata, rære populum in similitudinem bruchi, et totum vitium inhaerentem, levitate sua, et per momenta mutatione sententiæ hac illucque volitare: tunc vere poteris dicere: *Bruchus impetu abiit et evolavit*. Porro quod sequitur, *Exsilivit attelabas, et mixticus tuus quasi locusta*, mixticum puto in hoc differre a brucho, quod bruchus imperitiæ multitudini et innumerabili comparatur: mixticus autem de cunctis gentibus hinc inde **582** collectus. Et quomodo alii sunt in orbibus cives: alii peregrini, quibus ^b placet habitare in urbe non sua: sic mixticum puto, qui habitat in Ninive, eos esse qui videntur sibi juxta opinionem suam aliqua sequi dogmata veritatis, et in eo meliores esse brucho, quod bruchus nihil aliud faciat, nisi semper in terra sit, et absque aliis, cibo et ventri serviat: attelabas autem saltem modicas assumat alas, et cum in alium volare non possit, tamen de terra exsilire nitatur: et tandem perveniens in locustam, voliat quidem, sed non est perpetuus volatus ejus, deficientibus enim pennulis, et contractis frigore, etiam locusta considet, et considet non in frugifera arbore, et in virentibus foliis, sed in sepe, sentibus virgultisque contexta, sive in maceria fortuito hinc inde lapide composita. Consideremus sapientes Græciæ, et Ægyptiorum atque Persarum, Indorumque Gymnosophistas, et Samaritanos, et varias inter ipsos sententias: et Judæos Phariseosque eorum, et Sadducæos, et Ecclesiæ multiplices hæreses, et videbimus attelabam a terra se paululum sublevantem, et locustam volantem quidem, sed non pleno cursu: et quia non habet calorem solis justitiæ, frigente in Deum charitate, sedere in spinosis sepibus. Omnia enim dogmata eorum, cum frigeant, et volare non possint, sedem sibi et requiem inter Aristotelis et Chrysippi spinæ reperiunt. Inde Eunomius profert: Quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus ut Deum a conditione malorum liberet, alterum mali inducit auctorem. Inde Novatus subtrahit veniam, ut tollat penitentiam. Et ut simul breviter cuncta concludam sermone, de illis fontibus universa dogmata argumentationum suarum rivulus trahunt, ita ut loca quoque ipsa de quibus argumenta sumuntur, *τοῦτὰ* superscripserint. Hæc igitur locusta quæ nunc sedet in sepibus, cum judicii tempus advenerit, et mundus ad ortum [*Al. ab ortu*] solis

incaluerit, dimittet sedem et loca sua, in quibus tempore frigoris inhaerebat; et ad meliora conversa, prioris sedis non recordabitur. Quod autem generatim de judicii tempore **583** diximus, et nunc ex parte intelligi potest, ut per eruditos et doctos viros hujusmodi locustis solis justitiæ lumen oriatur; et relinquentes spinas suas, in purum et liberum transeant volatum.

(Vers. 18 seqq.) *Dormitaverunt pastores tui, rex Assur: sepelientur principes tui, dispersus est populus tuus super montes* [*Valg. latitavit populus tuus in montibus*], et non est qui congreget, non est obscura contritio tua, pessima est plaga tua. Omnes qui audierunt auditionem tuam, compresserunt manum super te: quia super quem non transiit malitia tua semper? **LXX**: *Dormitaverunt pastores tui: rex Assur consopivit fortes tuos, abiit populus tuus super montes, et non erat qui susciperet, et non est sanitas contritioni tuæ, tumet plaga tua. Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudunt manibus super te, quia super quem non irruit malitia tua semper?* Non mirum est, si dormitaverunt pastores tui, o rex Assur, qui dominatus es in Ninive, et sepeliantur, vel vagentur principes tui, reguli scilicet, et omnium gentium duces, qui tibi antea serviebant: cum populus totus mulieres fuerint in medio civitatis tuæ; et inimicis tuis aperte sint portæ ejus, et omnis multitudo super murum sedens locustæ sit comparata, quæ quasi ^c incalcescente sole, sic adventum [*Al. ad adventum*] Nabuchodonosor fugerit de propugnaculis, et inimicis terga verterit, nec inventus sit locus ejus. Irato itaque Deo, quia populum ejus vastaveras, o Assur, et sublimaveras usque in cælum nidum tuum, unde et magnus sensus diceris, destructa est civitas tua. Et cunctis principibus interfectis, qui resistere poterant adversariis, reliquus populus tuus imbellis et ignobilis dispersus est in montibus, et nemo de decibus inveniri potest qui congreget eos, et de collectis rursum cogat exercitum. Non est obscurum vulnus tuum, nec talis plaga quæ medicis possit curari mand. Omnes qui Niniven subrutam, et Assyrium regem superatum audierint; et potentissimam urbem et regem dominatorem quondam orbis [*Al. orbis*] vulneratum, et jacere seminecem, et in suo sanguine volutari, vel stupebunt propter rei magnitudinem, et insperatum nuntium, et compriment **584** manus suas, vel certe præ magnitudine gaudii insultantes tibi applaudent manibus et quodam gaudii strepitu conerepabunt. Nullus enim est qui possit super te dolere, et eversioni et vulnere tuo donare lacrymas: quia nullus est super quem tua malitia non semper transierit. Et pulchre transierit: non enim potest malitia regis Assyrii in ostibus ejus jugiter permanere. Ilucusque historiæ ordo sit textus. Debemus

^a Mss. Regiæ, *per aurigas et histriones seditio concitata, intucro populum*, etc.

^b Idem mss., *quibus habitare in urbe non datur: sit*, etc.

^c Cuncta, inquit Victorius, Florentiæ exemplaria

pro *incalcescente*, habent *illucescente*. Utraque lectio bona: verum quia solis locusta excitari ad volatum, calore solis adveniente, ut supra dicit Hieron., magis placet, ut retineatur antiqua lectio.

autem et juxta Hebraicum, antequam editionem Septuaginta disseramus (in illis enim longe alius et diversus est sensus), paululum ab historia in sublime conscendere, et docere quod in ultima prophetia Naum, ἀποστροφή ad diabolum fiat, * sensum magnum, principem Assyriorum, qui quondam gloria-bundus dixerat : *Fortitudine faciam, et sapientia intellectus auferam terminos gentium, et vires earum depascar, et commovebo civitates quæ habitantur (Isai. x, 13), et dicatur ei : O Lucifer, qui mane orbebaris, qui mittabas igniculos tuos ad cunctas gentes: quomodo cecidisti in terram, et contritus es (Isai. xiv, 12, 13)?* Destructa est Ninive civitas tua speciosa et potens, in qua tantum tibi imperium præsumebas, ut Filio quoque Dei auderes dicere : *Hæc omnia tradita sunt mihi : si procidens adoraveris me, dabo tibi ea (Matth. iv, 9).* Dormitaverunt pastores et reguli tui, qui non pascebant homines in salutem, sed nutriebant eos interfectioni tuæ, ut saginatiores hostias devorares. Omnis populus tuus et turba populorum, quæ te quondam colebat, deseruit te et urbem tuam, et confugit ad montes, et se sub apostolorum Christi atque doctorum latibulis collocavit, et interim nullus tuorum ducum est, qui turbam tuam quondam ad se revocet. Plaga tua et vulnus tuum toto orbe personuit : omnes insultaverunt tibi, qui tua quondam fuerant supplantatione decepti; aut nullus enim, aut rarus est, quem non tu aliquando deceperis, et per quem non transierit malitia tua. Et notandum quod in quocumque steterit malitia diaboli, non possit insultare ruinæ ejus et vulnere, cum sit de pastoribus et populo regis Assyrii; sed in quocumque pertransierit, ille insultet ei, et bonis operibus atque **585** directis, quasi manus [*Al. manibus*], super eum concrepet. Et congrue juxta Hebraicum quidem hucusque de mundi ruina dictum est : novissime de ipsius quoque diaboli, qui princeps mundi fuit : *Mundus enim in maligno positus est, plaga et vulnere prædicatur.* Apud Septuaginta autem adhuc ad σύμμιχτον, id est, ad mixticiam mundi dicitur, quod pastores ejus dormierint, et ut dormirent, a rege sint Assyrio consopiti; atque ita fit, ut dum apud eos describitur quid Assyrius exercuerit inter [*Al. in*] alios, et non quid ipse patiat, de diaboli vulnere et plaga et interfectione sit tacitum. Væ itaque his qui perversarum doctrinarum magistri sunt in Ninive. Et congrue ad eos dicitur : *Dormitaverunt pastores tui (Ps. cxxxi) : dederunt enim somnum oculis suis, et palpebris suis dormitationem.* Et propterea non invenerunt licum Domino, neque tabernaculum Deo Jacob. Nec audierunt de Ephrata, id est, frugifera Ecclesia; nec invenerunt eam in condensis sylvarum. Non solum autem pastores mixticii hujus, et locustæ, quæ, imminente glacie, sedet in sepibus, dormitaverunt; sed a rege quoque sunt Assyriorum consopiti. Scit enim rex Assyrius non posse se oves decipere, nisi pastores ante con-

* Martian., sensu; olim vitiosius, et est sensu, magnum principem, etc. Mox quoque legebatur,

sopierit. Semper diaboli studium est, vigilantes animas consopire. Denique et in passione Domini apostolorum oculos gravi sopore premit, quos Salvator suscitans ait : *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem (Marc. xiv, 38).* Et rursus : *Quod vobis dico, omnibus dico : vigilate (Ibid., xiii, 37).* Et quia non cessat semper consopire vigilantes, quoscumque ille deceperit, et quasi suavi et pernicioso carmine Sirenarum illexerit ad dormiendum, excitat sermo divinus, et dicit : *Surge qui dormis, et elevare, et illuminabit te Christus (Ephes. v, 14).* In adventu ergo Christi et sermonis Dei et doctrinæ ecclesiasticæ, et consummationis Ninive, speciosissimæ quondam meretricis, elevabitur et properabit populus, qui sub magistris ante fuerat consopitus : et ibit ad montes Scripturarum, ibique inveniet montes Moyses et Jesum filium **586** Nave; montes prophetas; montes novi Testamenti apostolos et evangelistas; et cum ad tales montes confugerit, et in hujuscemodi montium fuerit lectione versatus, si non invenerit qui eum doceat (*Messis enim multa, operarii autem pauci, Matt. ix, 37*), tunc et illius studium comprobabitur, quia confugerit ad montes, et magistrorum desidia coarguetur : infert enim, et non erai qui susciperet. Sequitur : *Non est sanitas contritioni tuæ, tumet plaga tua.* Propterea mixticius Ninive sanari non potest, quia superbiam non deponit, et recens semper vulnus est, et quotidie diabolo feriente percutitur. Et post hæc omnia non est sanitas contritioni ejus : licet enim sibi sanus esse videatur, tamen anima ejus fracta est et contrita, percussione desuper malleo totius terræ, et non sanatur, quia semper erecta est. Si autem humilietur, et se Christo subjiciat : *Cor contritum et humiliatum Deus non despicit (Ps. lx, 19) ;* Et : *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* In fine ponitur : *Omnes qui audierunt nuntium tuum, plaudent manibus super te. Super quem enim non irrui malitia tua semper? Cum cepit, et σύμμιχτε, supplicia sustinere, omnes qui audierunt nuntium, consono crepitu et vocali, et (ut ita dicam) operum sono atque concentu, insultabant tibi, atque gaudebant. Nullus enim est aut certe rarus, in quem non irruerit, sive supervenerit malitia tua semper. Si enim σύμμιχτος urbs Ninive pastores habet et fortes, et omnis falsa doctrina et mendax opinatio scientiæ a symmiecto venit, timeandum est ne forte nullus sit super quem non malitia σύμμιχτον venerit. Et diligenter observa, quia non dixerit : *In quem non intravit malitia tua, σύμμιχτε, sed in quem non supervenerit.* Sæpe enim nobis falsorum dogmatum jacula superveniunt, et quasi in arcanum animæ intrare desiderant : sed claudenti-bus nobis portas, supervenit quidem σύμμιχτος : et quantum in se est, irrui, et semper hoc facit : sed auxiliante Christo Domino, et omni custodia servante (*Al. servantes*), cor nostrum (*Prov. iv*), irrui quidem, sed ingredi non potest. fortitudinem, pro fortitudine, Græco revertente textu.*